

EGĀN

P. 42

2
1956

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

- Adiskide Berrri*: Berriketari
M. L.: A. Olabide'ren ITUN ZARRA.
A. I.: Euskal literaturaren bilduma Ilaburra. I. Leizarraga.
Etxeberria'tar P., Zugasti, Urrea: Olerkiak.
P. Arraduy: Bazterrak garbi.
A. Daudet: A. Gaucher'en mixtela. (Txillardegik euskeratua).
Donostiar J. A. Aba: Euskal-erriko otoitzak.
Ibalan: Mozart.
J. M. Lojendio: Euskerazko itzaldiak.
Berrospe: Fernando, Amezketa'n.
N. Tauer, A. Irigoyen: Munduz-mundu.
A. Irigaray: Naas-maas.
A. A.: Jan-edanak.
Maite: Emakumeak.
Ansola'tar G., L. Mitxelena: Zinema. Adabakiak.
L. Mitxelena, M. Lekuona: Liburuak.

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena.

COLABORADORES:

Valentín Aurre-Apraiz
P. J. Antonio Donostia.
«Dunixi».
Echaide (J.).
Nemesio Echániz.
Alfonso Irigoyen.
P. Carmelo Iturria.
José Iturria.
Antonio María Labayen.
Pierre Lafitte.*
Manuel Lecuona.
José María Lojendio.
Mirande (J.).
Norbert Tauer
P. Villasante Cortabitarte.
Aniceto Zugasti.
icétera.

Erguaga

BERRIKETAN

Migel Anjel Alvarez'ek esan digu:

Zaragoza'tik etorri berria den kiroltzale-itxurako mutil atsegin eta egoki au eztuzute kiroltzalea. Kiroltzaleek, izan ere, asko irabazten duten orietakoak baldinbadira batez ere, badute nork aipa, gu ere asi gabe besteen leian. Ez, pintatzailea da, leen Martiarena'ren ikasle izana eta orain, arrotz batek diona esateko, gipuzkoar maisu gaztea.

—Jaio ziñan, beraz?

—Orain 28 urte, Tolosa'n, Rondilla kale jatorrean. Bi urte edo nituelarik ekarri ninduten Donostia'ra.

—Noiz ezkeroztikoa duzu pinturarako joera?

—Tiki-ttikitandikoa. Eskolan nenbillela oartu nintzan bati-pat, paper, liburu, edozein utsarte zuri arrastoz betetzen baini-tuen.

—Leenbiziko maisua nor?

—Leena eta azkena, Martiarena jauna. Sei urte egin nituen berarekin. Gero, nonbait, nere buruz aritzeko gauza nintzala iruditu zitzaion.

—Maiz joaten aal zera Paris-a?

—Aal bezain sarri. Eztut, Martiarena jaunaren ondoren, Paris baiño maisu oberik izan. Oso zait atsegin ango giroa, ango.. dena.

—Ba aal da Paris leen adiña, arte-gaietan?

—Bai; leen adiña edo leen baiño geixego. Pintura berriari buruz batez ere. Badituzu beti goi-mallako artisten erakusketak oraindik orain izandako Braque eta Picasso'renak bezala.

—Girorik bai?

—Aukera-aukerakoa. Joan berrian, arrituxe nengoen ikusten nuenarekin. Pintura txar saldu-errax orrelakoa ageri baitzen

diotenez ain iztun ederra zelarik ere, baiñan Euskal-erriko semea naizenez eztauzkat, ezin euki ere, gure gauzak aazturik.

Migel Anjel Alvarez doi, zeatz eta apala da izketan. Itzak izan ere, zertarako? Beste mintzaera bat dauka begiz joa gazte-gaztetandik, berak esan digunez. Orretan mintzatu nai du, izkera orren bidez azaldu nai digu bere barrena.

ADISKIDE BERRI

BERRI ON BAT

Aita Olabide'ren ITUN ZARRA

Berri onak artzeko, ordu guztiak dira onak.

Klinika batean nengon. Ebaikuntza sakon bat egin-berri. Bisi-tari batzuek oe-inguruan. Andik laister beste bat geiago. Zalapar-ta zeriola, beti bezela.

—Ezetz asmatu zein dakarkidan, emen, nere ondoren?... Fos-ter Dulles. Aizenabar'en Sekretarioa ber-bera...

Eta ba'zirudian alaxe, ondotik zetorrenak. Yanki-jantzi ja-torra soñean... Bañan alzacuello beltza papar-aurrean. Apaiza. Yanki izateko, orratik, oñetatik burura beatz batzuek eskas... Parrez-parrez egin zuan sarrera nere gelan... Par ura, aspaldida-nik ezaguna nuan nik. Aspalditxoan ikusi gabea, ezik.

Une labur bat, oroi-naiez egin ondoren, nik hapatean:

—E-txe-be-rrri! Nun abil, motell?

Bañan bera, aurpegira begira-begira, itzik austeke, begira-begira...

—Motell, Txina'n euskeraz aztuta etorri al aiz? edo-ta mutu al ago?

Bañan, egia esan, etzitzaidan arrotz gure lagunaren mututa-sun ura ere —alako trantzeetako aren mutusasuna—. Olaxe eza-gutu genduan guk, lenengoz ezagutu genduan; olaxe beti. Mu-tu; edo ixil-zale beintzat. Begiak bakarrik zituan berritsu. Ez-pañetako irri-murritza, berriketari. Mingaña, mutu.

Alako batean, orratik, autsi zuan bere mututasuna. Nola nen-gon galdetzeko xoil-xoilik izan zan aren lenengo itza. Nola nen-gon. Goxo-goxo, maite-maiteki... galde uraxe egitea beste egite-

korik ekarri izan ez balu bezela Txina'tik, Txina'ko urruti-urru-
ti aietatik...

* * *

Bañan oraindik ez diot esan irakurleari, zein dan gure Etxe
berri au.

Aita Francisco Etxeberria, andoaindarra, Iesu-laguna. Txina-
ko mixiolaria; orain andik botea; Gabon-aurrean Erroma'tik
oneratua. Aspaldiko gure ezaguna. Gerra-aurreko apaiz euskal-
dunon ezagun aundia. Bera ere oraindik apaiz zala, asteroko
"Argia" ospatsuaren zuzendari izandakoa. Eta "Argia" artatik.
mixiolari joateko, "agur" oroigarri bat esanda joana. Askok eta
askok bait-daukate gogoan "agur" gogoangarri ura.

* * *

Txina'n gorriak ikusi-bide-ditu. Gorriak eta "gorriak". Gorri-
-artean arrixku askotan arkitu izan dala aditzea ba'degu. Bizia
galtzeko arrixkuan. Bere ezpañetako irri-murritz eta mingañeko
ixiltasunari eskerrak, atera izan bait-da onik arrixku guzti aieta-
tik. Ala degu entzuerara.

Bañan azkenik arrixku guzietatik onik aterata, Gabon-au-
rrean ementxe etorri zaigu.

* * *

—Noiz arteko?

—Puska baterako, noski.

—Nun egoteko?

—Ez dakit, ba.

—Zertan ari bear?

—...geroxeago-edo jakingo dezute.

Etzait iñoiz atsegin izan, besteren ixil-kontuetan naasterik, eta
ez nion ezer geiagorik galdetu nai izan. Bañan, berak, alako ba-
tean —nunbait gure aurrean itz-murritzegi agertzeko bildurrez-
edo—,

—...tira ba: berdin, asko luzatu gabe jakingo dezute-ta, gauza
jakingarria ta pozkarria ere ba'da-ta, *Itun zarra* argitaltzera eto-
rri naiz; Aita Olabide zanaren *Itun-Zarra* argitaltzera; Erroma'n
eman didate enkargu.

Zer esanik ez da, berri arek poz aundia eman zigula.

* * *

Irakurleak ba'daki, Aita Olabide zanak nolako lanak egin zizkigun Euskeraren soro zabalean. Bat, batez ere, guztien gañean aipagarri: *Itun berria*, Itun Berriaren euskeraltzea. Urte askotako lana. 1931'gnean argitaratua. Loyola'ko bakardi txukunean, xirriki-xarraka, esan oi danez, xirriki-xarraka astiro-astiro egiña, eta ondotxo burutua, eta apainki irarria ta ospe aundiz zabaldua. Ospe aundiz, eta askoren eredu bezela zabaldua. Asko ta asko izan bait-dira geroztik Olabide'ren eredu oni jarraituz, aren estiloa artu dutenak beren literatur-lanetan.

* * *

Arrera ona egin zitzaion, beraz, *Itun Berri* ari, baztar guztietan. Eta gure Aita Olabide adoretuak, Berriari egindako arrera ikusi zuanean, Zarrari ere eskua erastea erabaki zuan. Lan gaitza, benetan. Beneditano batentzako lana. Bañan, beneditano ez bazan ere, alatsuko arretaduna bait-zan gure Aita gazteiztarra lanerako. Lanik gaitzenai ekiteko adore ta kuraia zuana. Eta, bein ekin ezker, burutzeko gañera.

1931'gnean izan zan Berriaren argitaltzea. Errepublikaturtean. Eta andik bereala izan zan Iesu'ren Lagundikoen sakabanatzea. Eta —norapait-bearrean— gure Aita Olabide'k Arantzazurako eskabidea egin zuan. Nunbait antxe burutuko zuan, beste iñun ez bezela, bere egitekoa. Bakardi ederra. Liburutegi ondo ornitua. Lagun-arte goxoa. Arantzazu... Eta araxe joan zan. Eta antxe jarraitu zion, lendik pixkatxoren bat asirik-edo zeukan lan luze bañan atsegiñari.

Andik ere joatea etorri zitzaion, ordea. Gerra zan. Eta, beste asko bezela, berak ere atzerrira joan bearra izan zuan. Eta Frantzia'ko Tolosa'ra zuzendu zituan bere pausuak. Antxe osatuko zituala, emen astitako lanaren orriak... Eta, esanda egin, antxe bukatu al izan zituan.

...Itun Zarra eginda zegon. Aita neka-gaitzak burutua zeukan bere egitekoa. Bañan uraxe izan zan Aita Olabide'ren *Nunc dimittis*-ordua. "Lana bukatu; zerurako bidea artu". Ba'dirudi, beste egiteko gabe, lan artarakoxe autaturik zeukala gure Jaunak Euskerari Biblia'ren euskeralpenik garbiena ta bikañena emateko.

Ez goaz emen A. Olabide'ren lanaren kritika egitera. Ari buruzko berri on bat ematera baizik. "Laister argitaratuko dala". Ala esan zigun Aita Etxeberria'k, orain illabete bi. Bera ortaraxe etorria zala Txina'tik.

—Propiyo ortaraxe etorria, beraz? Baiki, baiki!

* * *

Urte egokia, benetan, ortarako. Urte egokia, diogu, Iesu'ren Lagundiko Aitaentzat. San Ignazio il zaneko lareungarren urtea...

Aspalditxoan euskerazko lanetan atzera xamar ikusten genituan gure Aita agurgarriak. Ez dakigu zergatik. Bear bada, errietako sermoi-lanetarako ere atzendu xamarrak dabiltzalako. Errietako sermoi-lanak, erriaren izkuntza lantzera asko beartzen baitdu. Bear bada, Lagundiko "gaia" baserrietan baño kalean geiago billatzen dutelako. Dana dala. Ikastoletara eta katedraetara askotaz ere makurtuago arkitzen ditugu gaur dan egunean, antziña ain sermoilari sonatuak ziranak.

Gure txiki-denboran, gure errian, Jesuita-izena etzan izen eza-guna. Jesuitari "mixiyua" esan oi genion guk. Aiek ziran guretzat *antonomastice* mixiolariak, ots, predikariak: A. Iburguren bat eta, A. Laskibar bat eta, A. Aizpuru bat eta... Gaur, beste esku batzuetara igarorik ikusten degu mixiolaritzaren lema, predikaritzaren endaitza. Bakoitzak daki zer ari dan. Guk ez diogu iñori, bere etxean nai duana egiteko eskubiderik ukatuko. Bañan gauzak nola diran esan, bai. XVIII gizaldiko Aita Mendiburu bat eta, Aita Kardaberatz bat eta, errikoia go ziran. Ola ziran, baita, euskaltzaleago ere.

Dana dala, San Ignazio'ren urtebetetze onetan, azkeneko urte otan oitu baño euskaltzaleago arkitzen ditugu gure Iesu-lagunak. San Ignazio'ren bizitza bat itz-neurtuetan —gure Baxurko'ren lana— berak argitara dute; Aita Manzisidor'ek itz-lauz egindako San Ignazio'ren bizitza eder bat ere ba'dakigu ateratzear daukatena... Eta *Itun Zarra* gañera. Au batez ere.

* * *

Bilbao'n egin bearra da argitaltzea. Ango Provinciari dagokio nunbait. Arabarra bait-zan gure Aita Olabide; eta Araba gaur Bizkaiarekin bat bait-da.

Gure A. Etxeberria ere Bilbao'n dago. Lanean asia onuzkero. Ez bait-da geldi egotekoa. Gure lanetan batez ere. Eta lana ondo egingo duan zalantza ikararik ez degu. Esku onetan dago.

—Eta zer dezute, ba, egin bearrik onezkero?

—Aita Olabide'k euskeratze-lana bukaturik utzi zigun. Bañan oraindik ba'da beste lan bat ere egin bearrik: "oarrak", argitaltze

katolikoetan oitzen diran oarrak. A. Arriola⁷k egin bear ditu. Eta nik euskeratu...

—Eta gañerantzeko prueba-zuzentze eta abar, ez?

—Bai.

—Lan polita zurea. Begi zorrotza bear ezik.

—Ba.

Eta, herriz ere parrez-parrez gelditu zitzaigun gure aspaldiko lagun zarra.

—Ia ba, len-bait-len ikusten degun burutua, ain irrikitzen itxaro degun bear bearreko lan bikain ori.

—Bai, bai. Eta ia zu ere len-bait-len osoki sendatua ikusten zaitugun...

Eta gure bixitaria, guri agur egin-da, aldameneko Ikastola batera joan zan bere Txina-egunetako lagun zar bati ikuste bat egi-tera.

—Agur, beraz. Gero ere elkarren berri izango diagu noski?

—Jaunari nai dakiola. Agur.

M. L.

Euskal literatura-ren

bilduma llaburra

Joanes Leizarraga euskal idazlari, omen aundikoa, Beraskoizten (*Beskoitze*=*Brisous*) XVI-garren mendean sortuak lehen aldikotz itzulikatu zuen Jesukristo-ren Ebangelioa euskerara (protestanta zan); erderatiko hitz asko aurkitzen diran arren. verboa erabiltzen du nagusiki eta zeatzki, bereziki iketako (i-ta-no) eran. Ematen ditugu iru sail: bat itzulpena dena eta besteak bere burutikakoak, bi erak ezagutu eta ikas ditzaguntzat. "*Jesus Christ Gure Jaunaren Testamentu Berria*" Rochellan 1571 urtean egiñikako liburutik artzen dugu lehenbizi Nafarroako Erreginari egiten dion eskeintzatik zatino bat:

"Guzizko Andre noble Ioanna Albret Nafarroako Regina Bearnoko Andre gehien &. denari bere zerbitzari guzizko xipiak eta guzizko obedientak, Ioannes Leizarraga Beraskoiz-koak Iesus Christ-en grazia eta bakea desiratzen.

Andrea, zeren ni zure ezagun gabea bezala naizelarik, Testamentu herriaren heuskarazko translazione hunen zure Maiestarteari dedikatzer a sartu izan naizen,

merezi onez arintasunez akusa ahal neinde, baldin neure auzartgoa hunez zerbait exkusa bereren eman ezpaneza..."

"Ezen ahal datekea ene kondizionezko baxotasunik ezpa hunelako berze gauzarik batre, ni hain obra saindu baten, bere zelo eta afekzione sainduagatik mundu guzietan hanbat laudorio emaiten zayon Regina bati dedikatzetik gibeleratzeko nuenik?"

Eta baldin edozeinek replicatu nahi balu eta erran ezen egin izan dena nik baino hobeki berze batek egin ukan lukeela;

hunetan aplikatzen ahal dezaket neure defensionetan Paedaretus deitzen zen Sparta hiriko batek egun batez erran ukan zuena:

zakusanean ezen, hiriko irur-ehun majistratuetarik bat izatera etzela hura elejitu izan, biltzarretik alegeraki bere etxerat itzuli izan zen zioela, ezen atsegin handia luela zeren hirur-ehun gizon hura baino prestuagorik hirian eriden izan ziraden.

Segur nik-ere erran ahal dezaket ezen milla eriden izan bali-rade ere ni arindu nendukeitenik pena hunetarik (zein izan baita nehork lehen bizitik estima ahal lizakeen baino handiago) nik ukan nukeela hanbat atsegin nola ukan baitut atsekabe, zeren nizaz bertzerik hatse baten egitera abanzatu izan ezten.

Hunetzaz testimoniaje ekar ahal diezakede prinzipalki kargu hunen hartzera inzitatu ukan nautenek.

Eta dena den bezala erran dezadanzat, zure bertute handiak, Andrea, eta prinzipalki nik orain aipatu ditudanak, bai eta orduan zure Loktenent jeneral Agramonde-ko Iaunaren ezortazio-ne handiak eta Belzunze-ko eta Meharin-eko Iaunen eta zenbeit bertze ene adiskideren solizitate ardurazkoak ene gogoia eraziteko asko eta sobera izanagatik:

hala-ere konsideratzen nuenean nola gure denboran ere anhitz personaje iakinsurik Testamentu berriaren translazionean empletatu izan den, hanbat latinez, franzeses, nola anhitz bertze lengoaje abratsez eta pratikatuz;

eta gero nola Translatazale berek eta haien ondoan berzek anhitz gauzatan, bai zenzuan bai lengoajeaz zer erran eriden ukan duten;

eta ikusirik ezen halakoekin konparatzera ez deus baino ez-deusago ninzela, eta neure buruari kuasi gogo nahiaz eta probetxu egiteko desiraz berzerik eznakusolarik, eta nik hala borondate ukanagatik, beldurrez gauza ez ledin moldez burutan ilki;

karguaren hartzera bathirik ezin naidikeen, eta guti falta zedin non euzpainendin xoil gibelera, nakusanean hanbatez ene entrepresa handiago, zenbatez nik skribatu dudana lengoaje mota baita sterilenetarik eta diversenetarik: eta oraino, translazionetan behinzat, usatu gabea.

Alabaina segur izanez ezen Heuskaldunak berze nazione guzien artean ezgarela hain basa, non gure lengoajeaz ezin ezagut eta lauda dezagun gure Iainko Iauna;

eta ikusirik ezen okasionea presentatzen zela, bai eta speranzaz ezen ni baino sufizientagorik ere izanen zela obran esku edu-

kiren luenik (nola eriden-ere izan baita Bearno-ko Sinodoaren ordenanzaz lan egina bisitatu eta conferitu behar izan de-
nean) azkenean, Iainkoaz landan zure bertuterekilako authori-
tate handian sporzu harturik, gogo egin nezan, neure ahal gu-
ziaren egitera, eta Iainkoak eman plazer ukan drautan guziaren
borondate onez haren Elizaren edifikazionetan enplegatzerá...

Rochella-n agorrillaren 22-1571"

Gero, ondotik eldu da beste zatiño berezi au:

"HEUSKALDUNEI

"Heuskarazko hitzak nola skribatzen, hala letra guziekin La-
tinen anzora pronunziatzen ere dirade; eta *u* vocala, beteki, *ou*
baliz bezala.

Berzalde Testamentu berriaren heuskarazko translazione
hunetan itz bakoitz [bakar] batzu letra xeheagoz textu artean
czarri izan dirade ezagun denzat ezen hek teztuan aditzen
diraden hitzak izanagatik ez tiradela ordea textu gorputz bere-
koak, baina deklaragarri iarriak.

Gainerakoaz den bezenbaten, bat bederak daki heuskal
herrian kuasi etxe batetik berzera ere minzatzeko maneran zer
diferenzia eta dibersitatea den:

razoin hunegatik sensu egiazkotik aldaratu gabe, lengoajeaz
den bezenbatean ahalik geiena, guziei adi eraziteari iarreiki izan
gaitzaitza eta ez xoil edozein leku iakineko lengoaje bereziri:

eta badakigu ezen denborarekin anhitz hitz eta mintzatzeko
manera eridenen dela obra hunetan, berzela hobeki erran za-
tenik;

halakoetan gauza zeren den dakitenetarik bat bedera orhoitu-
ren da, otoi, ezen hunelako gauzak, guziz lengoaje oraino usa-
tu gabe batetan, ezin behingoaz halako perfekzionetan iar daitez-
kela nola behar bailitzateke;

guziagatik ere mintzatzeko maneran anitz arrastatu gabe,
Iainkoaren hitz purari iarreikiteko desira dutenek sporzu dugu
eridenen dutela (suporturekin) zertzaz kontenta.

Eta baldin speranza dugun bezala, oraindrano egin den hune-
tan heuskaldunak gozorik edo edifikazionerik hartzen badu, hune-
tan emplegatu izan diradenek bihotz arturen dute, oraindanik go-
go ere duten bezala, egin denaren berriz ikusteko eta korriji-
tzeko;

baieta baldin Iaunak hala plazer badu pasaje difizilenen deklaragarri anotazionen ezarteko.

Iainkoak otoi haren desohoretako den doktrina guzia ezagut eزازirik eta konfunditurik, haren ohoretako dena beti entreteni eta abanza dezala Iesus Christ bere Seme gure Iaunaren izenean. Amen”.

* * *

Gero iarraitzen da autorearen beste oharpen bat: “Bat berderak iakiteko eta maiz irakurtzeko duen Advertimentua nola Iesus Krist den Iainkoaren Legearen fina eta gure salbatzeko moien bakoitza” izen burua duena, eta artatik artzen dugu zati bat.

“Eta nola Iainkoak gizona ezarri eta ordenatu ukan baitzuen aita bat bere haur guziko maitean bezala, hura baitan delekta iedin eta atsegin har ahal lezantat;

berzaldera bere desobedienziaren kausaz hiragun zekion eta abominazionetan eta begitan har zezan, halako maneraz non hura baitan lehen laket eta plazent zaion guzia egin baitzekion desplazen, eta delektatzen oi zuenak tharrita baitzezan;

aitatasunezko begi eme batez behatzen oi zuena detestazionetan harturik eta abhorriturik begietako ere sobera izan zaio.

Eta labur erraitera gizona zena zen bezala bere apertenenzia, dependenzia, bere egitate, bere pensamendu, bere mintzatze eta izate guziarekin gaizetsi ukan du Iainkoak, bere etsai eta kontrast spezial anzo: bai erraiteraino ezen urriki zuela zeren gizona egin ukan luen”.

Orain iarrekitzen zaio S. Mateu-ren Ebangelioko VI-garren kapituluaren itzulpena:

Cap. VI

“1=Elemosinaz.—5=Otoitzaz.—14=Elkarri nola barkatzeko.—16=Baruraz.—19=Thesaur egiteaz.—24=Iainkoak eta abrastasunak ezin zerbitza.—25=Bizitze temporalaz artarik ez ukaiteko.—33=Iainkoaren resuma eta hartarako eginbidea lehenik bilhatzeko.

* * *

1.—Begirauzue zuen elemosina eztagizuen gizonen aitzinean

hezaz ikus zaiteztenzat: ezpere saririk eztuzue ukanen zuen Aita zeruetan dena baitan.

2.—Bada elemosina egiten duanean eztezala trompeta io erazi eure aitzinean hipokritek egiten duten bezala Sinagogetan eta karrketan, gizonenez estima ditezentzat; egiaz diotsuet rezebitzen dutela bere saria.

3.—Baina hik elemosina egiten duanean ezalbeileki hire ezkerak zer egiten duen hire eskuinak.

4.—Hire elemosina sekretuan denzat eta eure Aita sekretuan dakusanak rendaturen drauk agerrian.

5.—Eta otoitz egiten duanean ezaizela hipokritak bezala: hei laket ziaiek kongregazionetan eta karrrika kantoinetan zutik daudela otoitz egitea, gizonenez ikus ditezentzat: egiaz erraiten drauzuet ezen rezebitzen dutela bere saria.

6.—Baina otoitz egiten duanean sar adi eure ganberatxoan eta eure borta ertsirik otoitz egiok eure Aita sekretuan denari: eta eure Aita sekretuan dakusanak rendaturen drauk agerrian.

7.—Bada otoitz egiten duzuenean eztezazuela anhitz edas Paganok bezele ezen uste dute bere anhitz edasteaz enzunen diradela.

8.—Etzaretela beraz hetarat irudi: ezen badaki zuen Aitak zeren behar zareten eska zakizkioten baino lehen.

9.—Hunela beraz zuek otoitz egizue, Gure Aita zeruetan aizena santifika bedi hire izena.

10.—Etor bedi hire resuma. Egin bedi hire borondatea zeruan bezala lurrean ere.

11.—Gure eguneko ogia iguk egun.

12.—Eta kita ietzaguk gure zorrak nola guk ere gure zordunei kitatzen baitrauegu.

13.—Eta ezgaitzala sar tentazionetan baina delibra gaitzak gaixtotik. Ezen hirea duk resuma eta puisanza eta gloria sekulakotz. Amen.

14.—Ezen baldin barka badietzezue gizonen bere faltak barkaturen drauzue zuei ere zuen Aita zerukoak.

15.—Baina baldin barka ezpadietzezue gizonen bere faltak zuen Aitak ere eztrauzkizue barkaturen zuen faltak.

16.—Gehiago, barur dagizuenean, etzaretela itxura tristetako hipokritak bezala ezen desgisatzen dituzte bere begitarteak, barur diradela gizonen ageri diradenzat; egiaz erraiten drauzuet, ezen rezebitzen dutela bere saria.

17.—Baina hik barur egiten duanean unкта ezak eure burua eta ikuz ezak eure begitartea.

18.—Gizonei barur aizela ageri ezakienzat baina eure Aita sekretuan denari: eta eure Aite sekretuan dakusanak rendaturen drauk agerrian.

19.—Eztitzazuela egin zuen thesaurak lurrean non zerrenak eta herdoillak goastatzen baititu eta non ohoinek zulhatzen eta ebaiten baitituzte.

20.—Baina egin itzazue zuen thesaurak zeruan non ez zerrenak ez herdoillak ezpaitu goastatzen eta non ohoinek ezpaitute zulhatzen ez ebaisten.

21.—Ezen non baita zuen thesaura han izanen da zuen bihotza ere.

22.—Gorputzaren argia da begia, beraz baldin hire begia sinple bada hire gorputz guzia argi datek:

23.—Baina baldin hire begia gaixto bada hire gorputz guzia ilhun datek; beraz baldin hitan den argia ilhunbe bada, ilhunbe hura zein handi *date*?

24.—Nehork bi nabusi ezin zerbitza ditzake; ezen edo batari gaitz eritziren drauka eta berzeari on: edo batarekin edukiren du eta berzea menospreziaturen. Ezin zerbitza ditzakezue Iainkoa eta abراساتunak.

25.—Halakotz erraiten drauzuet, eztuzuen artarik zuen bizitzeaz, zer ianen duzuen eta zer edanen: ez ta zuen gorputzaz, zerzaz beztituren zaretan: ezta bizia bianda baino geiago eta abillamendua baino gorputza?

26.—Konsidera itzazue zeruko xoriak, ezen eztute ereiten ez errekeitatzen ez eta graneretera biltzen, eta zuen Aita zerukoak hatzen ditu hek: etzerate zuek anhitzez hek baino exzelenteago?

27.—Eta nork zuetarik arta ukanez eratxeki ahal diezakeo beso bat bere handitasunari?

28.—Eta beztiduraz zergatik zarete artatsu? Ikas ezazue nola landako floreak handitzen diraden: ez nekaten dirade ez iruten dute?

29.—Baina erraiten drauzuet are Salomon ere bere gloria guziarekin eztela beztitu izan hetarik bat bezala.

30.—Bada baldin landako egun belhar dena eta bihar labean ezartzen dena Iainkoak hala inguru beztitzzen ba du: eza zuek anhitzez areago fede xipitakoak?

31.—Eztuzuela beraz artarik erraiten duzuela: zer ianen dugu, edo zer edanen dugu edo zerzaz beztituren gara?

32.—(Ezen gauza hauk guziak Paganoeak bilhatzen dituzte) ezen badaki zuen Aita zerukoak ezen gauza hauen guzian beharra baduzuela.

33.—Baina bilha ezazue lehenik Iainkoaren resuma eta haren iustizia eta gauza hauk guziak emanen zaizkizue gainerako.

34.—Etzaretela bada artatsu biharamunaz: ezen biharamunak beretako arta ukanen du; egunak asko du bere aflikzioneaz”.

* * *

“*A B C edo Christinoen Instructionea*” liburutik artzen dugu zati au.

“Heuskal herrian gaztetasunaren irakasteko kargua dutener eta goitiko guzier: I. Leizarraga Beraskoiz-koak Iainkoaren grazia desiratzen.

Berze nazione guziek zeinek beren lengoajeaz bezala heuskaldunak ere berean duenzat, zertan irakurtzen ikas ahal dezan, eta nola Iainkoa ezagutu eta zerbitzatu behar duen, nezesario estimatu ukan dut, A B C haur berze instrukzionerekin Heuskaraz ere iar ledin:

”eta hunetakotzat Iainkoak egin drautan graziaren araura haren laudoriotan enplegatu izan naiz:

dakusadalarik bada ezen Iainko egiazkoaren eta Iesus Christ haren Seme guregatik mundura etorri izan denaren ezagutzera laxo eta ansikabe direnek kontu gutia hunez eginen dutela: .

“eta halakoakgatik ber, haur egin izan da.

eta minzatzeko maneraz den bezenbatean Heuskal-herrian relijionearen exerzizioa den lekuko jendetara considerazione gehiagoko ukan dut ezen ez berzetakoetara:

“eta haur speranzaz ezen Instrukzione hunek lehenik eta orai behin gehienik, hetan zerbitzaturen duela.

Baina bitartean irakasteko kargua duzenak irur punktuz prinzipalki adbertitu nai ukan zaituztet. Lehena da aitzinago hel dai-tezkeno zer den vocala edo konsonanta, diptongoa edo silaba, au-

rrer ikasten denborarik enplega erazi gabe, liburutxo hunetako formari simpleki zarreitzaten.

"Bigarrena, ungi eta trebeki lehenbizitik letreiatzen aurrer irakats diezezuen. Hirugarrena, irakurtzera datozenean, kolonaren, komaren, edo puntuaren diferentzia zerik den, anhitz fundatu gabe, hitzak distinktoki eta klaroki pronunzia eraziz, pausuen egiten kostuma ditzazue.

Iainkoak, otoi, zuen traillaua prospera eta benedika dezala Amen.

(Rochella-n, urriaren lehenean, 1571).

A. I.

(Aldaratzaillea)

LIZARRA

Nere atariko lizar eder,
Zutzaz itz neurketan asi nai det.
Txoragarri ez ba'ziña
Zerk legike zuk egiña?

Ni baño zerbait zarrago zera;
Elkarri-so, sarri egon gera.
Nik zugandik ikasiya
Iñolaz ez da ttikiya.

Sarigarri zu. Zer emango nik?
Gutxitan det izan ezer onik.
Nere ezagunak, agiyan,
Ba-dute zuretzako lan.

* * *

Pozik yai aundiz eusko-segari:
Txapeldun dezu, eskuan sari.
Esku-lekua egingo,
Ark zu ospez yasotzeko.

Eztayetan gurdiya txit arro:
Bizitzekoz betea oparo.
Zugandik gurdi-sayetsa
Iñork atera al ba'leza!!!

Yauntxo artean maya txit txuri:
Yanari goxoz ain dago guri!!
Zuri kendutako zurez
Zergatik mai bat egin ez?

Amak an aurtxo magalean:
Lo ar-erazten egiñalean...
Zutzaz seaska egiñen
Aurra ipintzeko laisterren.

* * *

Ayek orrela. Ez naiz ni bete.
Nik ainbatean nork zaitu maite?
Neguan, begi beltx, lerden
Nai zaitut, beti eta aurtzen.

Zuganuntz, udaberriz, karnaba,
Kabiya zuzentzen. Ba-du yana...
Arek abes. Ni itzalean
Lo-kuluxka ederrean.

Mutiko etxera ikastetxetik:
Zuk adarrak izerdiz beterik.
Txilibitu egingo du,
Etxe inguruak alaitu.

Yon Ukuzlea gaur da yayoko:
Zure adarrez ate eta leyo
Nork ez ditu apainduko,
Deun aundiya ospatzeko?

Udarako igande arratsaldez,
Aitonak aurtxo asko ipui galdez:
Zure azpin ark yalkiko,
Eder-gura ayei sartuko...

Laister negua. Ardi yanari,
Artzayak, lizar-kimuz, ugari...
Adarrak makil dauzkazu:
Etsaya yoko al dezu?

Len bai ayen aurka gure aitak
Ikus ditugu. Lizar makillak
Izkillu; eta, bulartsu
Azkatasun eskuratu.

Olerkari eta neurtitzlari,
Zugana zeuden biziro adi.
Goien izar... ibaitxoan
Zure itzal zuten gogoan.

Neronek ere, lenen Yinkoa;
Bigarren dizut zure oroitza.
Piztu didazu sarritan,
Su berexia muinetan.

Eusko olerkarien baratzatxo,
Oraindik be aukeran landertxo...
Zuspertzalle zinduzkegu,
Bat egiten ba'genkigu.

Nere altxorra erakutsi det:
Agiriyan dago apain eder.
Zarren gogoa berritu:
Berorrek nauka gogotsu.

Etxeberria'tar PRANTZISKO

SAN JOSE - LOREA

San Jose-lorea
ori... ori...
Pitxi politik nai?
Orra... tori!

* * *

San Jose-lorea,
negu-lore...
Eguzkiren sua
du kolore!

* * *

San Jose-lorea,
an, or pilla...
Neguan besterik
ezin billa.

* * *

San Jose-lorea,
ixil mintzo:
Gora, gora biotz;
gora, zintzo!

* * *

San Jose-lorea,
Negua... otz!
Bean otza degu;
gora biotz!

ZUGASTI

GAZI-GEZAK

Zure begi, ille ta arima
Margo batekoak dira.
Bai, margo beltz batekoak dira
Zure begi, ille ta arima.

* * *

Zure ao ta ezpañetan
Gezurra da guzia:
Itzak,
Farra,
Margo gorria...
Zure ao ta ezpañetan
Gezurra da guzia.

* * *

Zure begi beltz ederrak
Zeruko izar bi dira.
Eta zure aurpegia berriz...
Zerua ber-bera.

URREA

BAZTERRAK GARBI

Baiona'n, Imprimerie Darracq'en, 1955-
garren urtean argitaratutako P. Arradoy-
ren "Kattalinen Gogoetak" deritzan liburu-
txo zoragarritik artua.

Larunbat arratsaldea. Mainer etchean dut. Baliatuko niz
etcheari asteko garbialdiaren emaitako.

Egiak erran behar du: igandetan etche zikina, ezin jasana
dut. Ez zaut iduri igandea dela ere.

* * *

Hori goizik erakutsia diot ene alabari: zoladuren argitzen ari
delarik, edo berina garbitzen, gogoan har dezan bihar igandea
dela, Jaunaren eguna, eta Jaun horren ohoretan ari dela bazte-
rren distirant ezartzen.

Bazinaki zer kuraia emaiten dautan gogoeta horrek... eta zoin
garbiago diren gure bazterrak!

Bertze jaun bati ere, alta, ez zaio batere gaizki.

Zonbaitek baitiote gizoner berdin zaiotela bazterrak gurbil
edo tirtil... cho, cho, gure horri segurik ez'

* * *

Ez dira bazterrak aski. Soinekoer ere behar zaiote begi-kol-
pe bat eman, eta frangotan phundu bat edo lisaldi bat.

Zoin gocho, larunbat arratsetan, oheratekoan kausitzea, ohe
gainean edo kadera giderrean prest presta, biharamuneko soine-
koak!

Alta gure muthikoek ere badute lan oinetako garbitzen!

Hiruak ari dira, erdia kalapitan, eta gure Pettan ttipia ez da gibelenik!

* * *

Bai, bihar zer gochoa!

Omen dira jendeak, omen dira herrialdeak, iganderik ez baitute: nola bizi ditazke?

Eni iduri jendea berritzen bezala dela igandetan...

* * *

Gaur, edo bihar goizean, gure gorputzak ere garbi aldi bat hartuko baitu... ez duguia barnea ere arinago kausituko? Aphezak berak, "Asperges me" kantatuz, ez othe dauku arima garbituko?

AITA GAUCHER'EN MIXTELA

(A. Daudet'enetik euskeratuta)

—Edan zazu, aspaldiko, eta esan gero nolakoa deritzaizun.

Eta, tantoz tanto, pitxigilleak bere perlak arduraz banatuko bai lituan, bi beatz likure bota zizkidan Graveson'eko erretoreak: urre berdea zan mama ura, berotsu, aratz, urrupagarria... Edan-eta urdailla eguzkitan bezela argitu zitzaidan.

—Ori dezu aita Gaucher'en mixtela, gure Provenza'ko alaitasun eta osasuna —esan zidan gizonak arrotsu—. Premostate-komentuan egiten da, zure errotatik bi ordura... Ez ote du geiago balio onek munduko "chartreuse" guziak baño?... Ai, edari oneñ atzea be zeneki! Ura bai parregarria! Entzun...

Eta aretotxo apal eta naro artan, Gurutz-bidearen iduritxoak eta errezel txukun-jori-gardenak lekuko zituala, asi zun apaiz jaunak bere solasa. Siñisgabetxo ta itzalgabe xamarra zan berez istorioa. Bañan garbi-garbiro, toles izpirik gabe, Erasmo edo d'Assoucy'ren ipuietan antzo kondatu zun.

* * *

“Orain dala ogei urte, premostatarrak, edo Aita Zuriak gure proventzatarrek bezela esateko, txiro-aldi gorria ikusi zuten. Urri-kalduko ziñan, noski, orduko aien etxea ezagutu izan ba zenu.

Puxkaka erortzen ari ziran orma-nagusia ta Pacôme-torrea. Komentuaren inguruetan, belarrez estalirik, lurrean zetzaten zutarriak, eta giza-iduriak beren uskuneetan apurtzen ziran. Etzan iñun, ez leiarrik, ez ondo ixten zun aterik. Ballaretan eta elizaxtoetan, argizaiak itzali, leiartzetako berunak autsi, eta ur bedeinkatua ugasketatik ixuri egiten zun Rodano'ko aizeak, Camargueko zabaldian aña putz-egifñez.

Alere komentuko ezkildorrea zan danetan trixteena, usategi ustua bezin ixilla. Etzan arritzekoa: ezkillak berria erosteko dirurik etzutela-ta, bezperak eta maitiñetarakoan, urritzeko makillaz jo bear!...

Aita Zuri gizajoak! Gogoratu egiten zaizkit oraindik Bestaberri bira-deunekoa, zarpail jantzita illun ibiltzen; zurbil eta argalak. laranja ta angurriz elikatuak. Aien ondoan, berriz, ttapa-ttapa. komentuko abade jauna, urteak makurtuta, aspaldi urrezko izandako gotzai-makilla eskuan, eta sitsak arrondutako artille zurizko txanoa buruan zeramazkiela.

Anaidiko danak negarrari ematen zioten penaz errezkadetan. Aintzindariak berriz, ondo gizenak, susmur esaten zioten alkarri aietzaz mintzatzen:

—Meak zeudek zozabarrak, saldoka zebiltzak-eta.

Dana dala, pentsatzen asi ziran Aita Zuri gizajoak obe zutela bearbada bakoitza bere aldetik joan eta, munduan zear, norberak bear zitun janariak banaka billatzen saiatzea.

* * *

“Eta alako batean, buruauste gorri ortaz batzar nagusian ziar-dutelarik, eskari bat eldu zitzaion abade jaunari: aita Gaucher'ek batzartueri itzezin nai zien... Kontuan euki bear dezu, adiskide, aren ausardia neurtzeko, komentuko itzaia zala. Arlaben zirrikituetan belar-izpi batzuek sortzen zirala-ta beren bazka urria arkitu naiean alegintzen ziran komentuko bi bei gaitzepeldunak, arkupe-tan onuntz eta aruntz, eta egunero lagun zintzoa gure aita Gaucher auxe izanik.

Amabi urte bete arte, Baux'eko “izeba Begon” izeneko zoro batek ezi zun; eta gero, prailleengana abiatu zan etxe billa. Itzai gizajoak, bada, etzun sekulan geiago ikasi, bere beiak larratzen eta Aita Gurea erregutzen baizik. Eta au ere proventzeraz bakarrik, kaskagogorra bait-zan oso, eta berunezko ezpata bezelako' adimen zorrotzekoa.

Kristau sutsua, gañerantzean, amesti xamarra ba zan ere. Zurdatza beti lagun, zigorrada ikaragarriak ematen zizkion bere buruari.

Iñoxo ta zakarra, biltzar nagusian ikusi dute-ta, anka bat atzeratuaz batzarra agurtu dunean, abade jauna, kanonigoak, diruzai, eta danak, aren lepotik asi dira parrez. Edonora iritxi ta orixe zan beti bere aker-bizarraren buruak eta txoro-begiak ze:

karten ondorena. Bañan onako ontan, Gaucher anaia etzaigu orregaitik nastu.

—Aita agurgarriok —diotsa onez-onetara, oliondo-zurez egindako errosarioa aletzen dun artean— “upel utsak ozenenik otsegiten du” esan oi da, ondo nik uste. Lendanik ere ustuta neukan nere kaskoan zula ta zula, ta larrialdi ontatik ondo ateratzeko bide bat arkitu detalakoan nago.

Ona nola. Ondo gogoratzen zerate, noski, “izeba Begon”-ez, ni ezi nindun emakume artaz. (Goian bego, edan ondoren alako kanta itsusiak abesten zitun urriza zital alena). Gauza bat esango dizuet, bada, aita agurgarriak: dalako izeba Begon arek obeto ezagutzen zitula mendietako belarrak oro, Cortzega’ko zozo zarrak berak baño. Eta ara, bere azkenaldian, paregabeko mixtela asmatu zizutela, bost sei motako belarrak nastuz. Ain zuzen ere, alkarrekin joan oi giñan oien billa Alpiletara.

Urteak badira, jakiña, au gertatu zanetik; bañan Agustin Deuna lagun, eta abadearen baimena eskuan, likure zoragarriaren “koxka”-ri igarri nizaioke berriz, nik uste, ondo billatu ezker. Au eskuraturik, botilletan sartu ta garesti xardu besterik ez degu bear, lagundia pixkat aberas dakigun. Trapa ta Grandeko gure anaiak olaxe jokatu dute...

Etzioten eperik eman ezta bukatzeko ere. Abade jauna jaiki ta Gaucher’en besoetara joan zan. Kanonigoak, berriz, bostekoa ematen zioten; eta diruzaiak, besteak baño ere unkituago, bere soñeko urratuaren izkiñan egiten zion muin, errespetu aundiz...

Geroxeago beren tokietara itzuli ziran eta auxe izan zan bazarraren erabakia: Trasibulo anaiari emango zizkieten beiak, aita Gaucher’ek bere mixtelaren idorokundeari gogoia eman zezaion.

* * *

“Izeba Begon’en belar-naspillari nola igarri zion anai gajoak? Zenbat alegiñen ordez? Zenbat artegatasunen buruan? Kondairak ez digu azaltzen. Bañan sei illabete igaro-ta oso errikoia biurtu zan Aita Zuriñ edaria. Condat osoan, Arles eskualde guzian, etzegen bordarik ganbarako agasetan bere ardoa etzunik. Bonbillen eta oliba-txarroen artean, an zegen beti buztin beltzeko pitxartxo ezaguna, zillarrezko ikur baten gañean, Proventza’ko iskilluak eta praille bat zeru-lillurak artuta, marraskitan zituna.

Likureak lortutako arrakastari eskerrak aberastu zan bereala Premostrat-etxea. Berritu egin zan, gañera, Pacôme’ko torrea

Txano berria izan zun abadeak, eta leiartza joriak elizak. Eta Pazko eder bat zalarik, ezkillak eta ezkillatxoak asi ziran jotzen, alaikiro, ezkildorre ñabarretik.

Gaucher anaia, berriz, batzarrak bere ateraldiakin gozarazten zitun arlote ura, etzan geroztik komentuan bizi. Arrezkero "Aita Gaucher Agurgarria" izan zun izena, jakinduri aundiko gizona, adimenez erruz jantzia, lagundiaren kezka xee ta ugarietatik arras baztertuta bizi zana. Egun osoan, ogei ta amar praille mendiz-mendi zebiltzaño, belar usaitsuen billa, etzan aita Gaucher likurtegitik igitzen... Au kanonigoen lilitegi buruan zegon, antziñaako elizatzoko batean, eta ezin sar zitekean artan iñor ere, ezta abade jauna bera ere.

Aita gizajo aien esanaz ba omen zegon barruan izkutagarri ta ikaragarriren bat. Eta praillegaietan bat edo beste, matsareari itsatsita, ausardi ta jakin-miñez eskaratzeko leiolaraña iritxi ba zan, aita Gaucher ikusteak izututa, bazijoan andik igesi ariñiketan. Ura bai izugarria: aztiak antzo bizarra, berontzien gañean makurtuta, likureetako pixku-ontzi bat eskuan... Ortaz gañera buztin arrosazko erretorten artean, alanbiketzarrek, kristalezko serpentiñak, eta abar, lamiñen tramankulu arrigarriak ziruditen, batez ere leiartzetako argi gorritan diz-diz ikusirik.

Arratsetan, azken "Anjelus"-era deitzen zanean, ezkutuko atea idekitzen zan ixillik, eta elizaruntz abiatuta, bazijoan bezperetara aita agurgarria. Ura abegia monastion barrera igarotzen zanean! Lerrotan jarri ta onelatsu mintzatzen ziran prailleak:

—Ixillik ago. Arek dik sekretua!

Diruzaia jarraitzen zitzaion gero, eta burua makur itzegiten zion... Zurikeri oien artean, oso arroxko pasatzen zan aita, iru buruko txanoa ohore-uztai taiuan jarrita, inguruetara atsegiñez begiratzen... Eta anbar zabalak laranjondoaz beterik, aizorrazt berriak jiraka zituzten tellatu urdiñak, eta prailletegia zuri-zuri, zutari dotore ta loretsuen artean ikusten zitunean, eta biñaña ta arpegi naraaz ibiltzen kanonigoak oartzten zitunean, bere kolko-rako esan oi zun aita agurgarriak:

—Eni zor didate dana!

Eta pentsatzen zun bakoitzean, goraka zetorkion biotzetik arrotasun-ugina.

Bañan, azkenean, ondo ederki ondatuko zuten gaxoa.

Ikus segida nolatan...

* * *

“Beñola arratsaldean, bezperetan, ikaragarritzko urduritasunak artuta eldu zan aita Gauched elizara; gorri-gorria zegon, buruñurra oker, eta ain zan nastua, ur bedeinkatua artzean ukondoraño sartu baitzun besoa.

Lendabizi, elizkizunetara berandu iritxiagaitik izango zala pentsatu zan; bañan aldare nagusiari agur egin bearrean, organoari ta atzeko eserlekueri itzal-agurra egiten zizkiela ikustean; eta egiñaletan elizan zear pasa-ta, koroan an-emenka jarleku billa bost miñutuz ibiltzen; eta, exeri ondoren, alde batera ta bestera kolo katzen, zeruko irribarrez ikusi zutenean, ikara-marmar batek korri zun eliza osoa. Batetik bestera mix-mix entzun zitekean:

—Zer ote du gure aita Gaucher'ek? Zer gertatu ote zaio?

Abadeak, artega, bitan utzi bear izan zun bere gotzai-makilla erortzen, ixilla agintzeko. An urruti, eliza atzean, salmoak aletzen ari ziran, alegia; bañan erantzunak etzuten giarrik.

Eta, betbetan, “Ave verum” erdian, ara aita Gaucher bere alkian itzuli ta ozenki kantatzen asten dala:

“Badago Paris'en Abade Zuri bat
tralara, tralara...”

Ura ikara gorria. Jeiki egin da mundu guzia. Entzun dira bere oiuiak:

—Atera zazute! Deabruak arrapatua dago!

Kanonigoak “Aintza Aitari”-ka. Abadearen makilla bein eta berriz joka... Aita Gaucher'ek, ordea, ez du ezer ikusten, ez entzuten ere. Bi praille indartsuk artu-ta kanpora atera bearrez arras-taka. Ura, ordea, eromodun defenditzen, eta kantuari gogoz eta bere abotsik ederrenaz ekiten dio:

“Tralara, larala...”

* * *

“Biamamunean, egunsentian, or degu gizajoa belauniko, abadearen aurrean, bere errua malkotan aitortzen eta bularra joaz:

—Likurea da, aita agurgarria, likurea dezu ni atzeman nauena.

Eta orren errukitsu, orren damubera ikusirik, bazegon abadea ere naiko unkituta.

—Aski da, aita Gaucher, aski da; lasai zaitez: dana pasako da. noski, eguzkitan intza bezela... Izan ere, ez da istillua zuk uste dezun bezin aundia izan. Naiz eta abestia ere... Hmmm!... Edo-ta, praillegaiak entzun ez dutela pentsatu beariko. Bañan esaidazu: nola gertatu zaizkizu gauzak? Likurea txastatzean ala? Eskua joan zaizu, noski... Errexa da ulertzen, bai. Sutausa arkitu zun

Schwartz anaia bezelatsu, zerorren idorokundearen oparia izan zera. Esan: bearrezkoa al dezu likurea zerorrek txastatzea?

—Bai, zoritxarrez. Probetak alkoholaren indarra ta neurria ematen dit. Bañan goxotasun eta usain bereizirako, neronen ago-sapaia det konfiantza-gai bakarra.

—Galdera bat, alere, faborez: orrela zure mixtela txastatzen dezunetan, nai ta naiez, laket al zaizu? Atsegiñik artzen al diozu?

—Bai, jauna, bai! esan zion zorigaiztoko aitak, gorri-gorri eginda—. Bi arratsalde badira, usain espeziala arkitzen diotala!... Galtzagorri da, nunbait, txarkeri ori egiten ditana. Orregaitik, probeta erabilliko det bakarrik. Mixtela len bezin bikaña ateratzen ez ba da, edo perla-margo uraxe ez ba du ere, zer ajola?...

—Etzazu orrelakorik pentsa, arranotan! Ezin ditzazkegu iñola bezeroak naigabetu, gizona. Ala ta guziz ere, bearrezkoa da zu beti zure baitan, ondo erne ta itzarririk egotea... Begira. Zer beardezu konturatu al izateko?... Amabost, edo ogei bat tanto, ez da? Jarri ditzagun ogei... Oso maltzurra izango litzake deabrua, ogei tantorekin ere arrapatzen ba zaitu... Gaurgero, bada, naigabea baztertzeke, baimena ematen dizut elizara ez etortzeke. Likure tegian bertan erregutuko dituzu bezperak. Zoaz orain, pakean, aita agurgarria, ta batez ere... ondo bana tantoak.

Gustora naiko zun gizajoak tantoak ondo banatu; deabruak orratio, berakin zun eta etzun sekula askatu.

Besteari buruz, bai elizkizun arrigarriak ikusi zitula likuretegi arek! Bai, alajainkoa!

* * *

"Egunez, ondo zijoan dana, ta trankil xamar zegon aita. Berontziak eta alanbikeak gertu, belarrak kontuz aukeratu... Proventza'ko belarrak ziran guziak: meiak, nabarrituak, usai ta eguzkiz beteak...

Bañan, arratsaldean, belarrak saldan ziranean eta likurea tupiki gorrizko lapikoetan epeltzen zanean, orduan asten zan gizajoaren zigorraldia:

—Amazazpi, emezortzi, emeretzi... ogei... Zillarrezko katillura erortzen ziran tantoak ontzitik. Ogeiak edaten zitun aitak, ia atsegiñik gabe, zurrut batez... Eta arkitzen etzion ba atsegiña ogeitabatgarrenari?... Ai! Ai! Ai! Ogeitabatgarren tanto ura!...

Orduan, zirikalidiari iges egite arren, beluniko jartzera joaten zan gelako izkiña batera, ta Aita-Gure-ka asten zan jo ta ke. Bañan ondotik belar-salda beroak zerion lurrin atsona nabaituta,

nai ta naiez, subilletara abiatzen zan berriz. Margo urre-berdea zun mixtelak... Aren gañean makurtuta, sudurra ondo zabalik, emeki-emeki eragiten zion pipetaz; eta esmeraldazko ugiñetan agertzen ziran txinpart diztirakorretan bazeritzaion izeba Begon'en begiak ikusten zituala, irribera ta diz-diz berari so:

—Aurrera! Beste tantotxo bat!

Tantorik tanto, goiko ertzerañoxe betetzen zun katillua. Ta orduan, poto eginda, alkito batean exeritzen zan zabarki; eta gorputza laxoturik, betazalak erdi itxirik, urrupa txikiak eman eta ustiatzen zun bere ogena, damu goxoz eta bere buruari esaki:

—Ai! Infernuratu egingo naiz!... Banoa xuxen infernura!...

Eta auxe zan ikaragarriena: nik ez dakit zer demontregaitik, bañan mixtela madarikatuaren zokondoan izeba Begon'en kantu traketsak arkitzen zitun beti. “Badira iru mutxurdin, oturuntza egiteko jardurioan”; edo “Maître André”ren artzaintsatxoa, baka-rrik dijoa baso aldera...” eta, beti-beti, Aita Zurién famatua: “Tralara, larala...”

Aixa igarri dakioko onen nasturari, biaramunean gelakideak zirika naiean esaten ziotenean:

—Kaixo, aita Gaucher! Atzo oierakoan titxarrak al zenitun buruan?

Orduan danak ziran malko, etsipen, barur, zurdatz eta astin-bearrak. Bañan gutxi balio zuten mixtela gaixto aren aurka. Ta arratsaldero, ordu berean, ark arrapatzen zun bein eta berriz.

* * *

“Bitarte artan ugari etortzen ziren mandatuak prailletegira. Nimes'tik, edo Aix'etik, Avignon'etik, edo Marseille'tik zetozen. Egun batetik bestera lantegi txiki baten itxura artzen zizun ko-mentuak. An, baziran anaiak lotzaille, marrazkille, ta eramaleak. Au zala-ta, ura zala-ta, egia esan ezkil-dei batzuek galdu zitun elizak; bañan lurraldeko ozte xeiak etzun orrengaitik ezer galdu, alafede!...

Alako igande goiz batean, diruzaia urteburuko txostena baztar nagusian irakurtzen ari zala, eta kanonigoak irriparez eta ñir-ñir begiak entzuten ari zitzaizkiola, orra aita Gaucher batzaldi erdian sartu-ta karrasika esaten dula:

—Akabo! Nik ez det geiago egingo... Emaizkidazute berriro nere bi beiak...

—Bañan, zer gertatzen zaizu, aita Gaucher? —galdetzen dio abadeak istilluaren zioak somaturik.

—Zer gertatzen zaidan, jauna? Garretan eta sarde-akullutan pasatzeko betikotasun aparta gertutzen ari nauzutela. Edozein ordik bezelaxe edaten det-eta...

—Ez al nizun esan, gero, tantoak ondo banatzeko?

—Bai, bai, tantoak banatzeko... Gaur katillutan neurtuko bear-ko nuke, alegia... Bai, aita agurgarriok: ortara iritxi nauzute. Gauero iru botiltxo... Uler zazute: onek ezin dirauke. Esaiozute. bada, nai dezutenari mixtela egiteko. Jainkoaren suak suntsi nazala, arren, arlo oneri ba narraikio.

Ordurako batzarrak etzun irririk egiten.

—Bañan, ergela, ondatu egingo gaituzu! —esan zion oiuka diruzaiak, bere liburu aundia eskuzartaka inarrosiz.

—Ni infernura nadilla naiago al dezute agian?

Orduan abadea jeiki ta esan zien, esku zuri ederra ta gotzai-erraztuna erakusten zitula:

—Aita agurgarriak: badago bide bat danak antolatzeke. Ez al da egia, nere seme kutun ori, arratsaldeetan zirikatzen zaitula deabruak?

—Bai, jauna, arratsaldero, eten gabe, bat ere utzi gabe. Bar-katu adibide mordolloaz esana, bañan, gaua badatorrela oartu-ala banauzute izerdi patsetan, ito bearrez, Capitu'ko astoari basta jartzerakoan bezelaxe.

—Egon ba, ta zaitetz trankil! Emendik aurrera, Agustin Deu-naren otoia erregutuko degu zuretzat, eta barkamen osoa dukezu. Gertatuak gertatu, azke egongo zera beti ari eskerrak... Ogena egin uean bertan barkatzen zaizu-ta.

—Egundaño! Ederki. Eskerrik asko, jauna.

Eta beste gabe, badijoa aita Gaucher alanbiketaruntz, larraxoria bezin arin.

Esan da egin, une artatik beretik, arratsaldero, arrats-otoitza amaitutakoan, auxe esaten zun apaizak aztu gabe:

—Egigun otoitz aita Gaucher'en alde, bere arima galtzen bait du anaidiaren onerako... "Oremus Domine..."

Eta elizpe-itzalgunetan makurtuta zeuden buruñur zuri aien gañetik, otoia igarotzen zan, edurraren gañetik iparraizea legez

Bitartean an beian, elizaren buruan, likurutegiko leiartza ar gidunen atzean, aita Gaucher'i entzuten zitzaion, ondorengo au kantari:

“Bazegok Paris'en Aita Zuri bat
tralara, larala, larala,
praillegaiak dantzatu azten
ondotxo dakiena, tralara,
lilitegi batean praillegiak dantzan
eta...”

* * *

Onera iritxi-ta ara Graveson'eko erretorea, ikarak arturik esa
ten duela:

Otoi, Jauna! Nere eliztarrek entzun ba nindute!...

“TXILLADEGI”-k euskeratuta.

1955 Abenduan.

Euskaltzaindi-ko solas-aldiak

EUSKAL - ERRIKO OTOITZAK

Karmele, Roxarito eta Mikel nere illobei, bere umetxoei ikaskai aukerak erakusteko.

Jaun-andereak:

Igaz, unat etortzeko eta solas eta mintzalditxo bat egiteko, bazarre ontako buruzagiei itz eman nuen. Zoritxarrez, urruti nintzen, Barcelonan. Etortzeko orduan garai txarra neretzat. Aurten, etxian, Euskalerrian izanez, igaz itz-emana orain pozik bete bear det.

Gure erri gaiak mintzatu naiz. Zertaz? Euskalerriko otoitz Euskalerrian bilduak: gai ontaz zeozer esan bear dizuet. Kanta zarrak biltzen nabillela, esakerak eta abar ere bildu ditut. Eta otoitz sail au bearrenetakoa da.

Zer gisakoak dira otoitz aukerak? Iru sailetan banatu ditut.

Lenbizikoa.—Jesukristo agertu baño lenagokoak edo jentill-otoitzak. Eztakit aukerak (jentillak) esanak diran, baño bai garai aietakoen kutsu ta antza dutela.

Bigarrena.—Orain esaten direnak gogo onez, bai, baño otoitz okerrak deituko nituzke nik (supersticiosas).

Iruugarrena.—Otoitz zuzenak, Jainkoaren legez egiñak eta esanak.

JENTIL-OTOITZAK.—Nolakuak dira? Zer, oraingoak? zuek arriturik galdetuko didazute. Nolakuak? Eguzkiari eta illargiari otoitzak.

Oraingoak? Bai, nik Donostian bertan, nere aide bateri aituak. bai ta ere Auritzen, Luzaiden eta abar. Egia: nere bilduma ezta

aundi-aundia. Ala ere, ontaz sumatzen da zer izango ote ziran leengo denboretan olako jentill-otoitzak.

Baserritarrentzako, eguzkia ederrenetako gauza da. Bai ta guretzako ere. Kanta zar batean (Zuberokoa), kantatzen da:

Mündian den ederrena zelian ekhia...

Ola ba, Zuberoan, eguzkiari esaten diote: EKHI SAINDUA. Gipuzkoan "amandria" esaten diote, bai ta ere illargiari.

Larraunen (Naparroa) eguzkia agertzen danean, ala esaten diote:

*Agur, eguzki ederra,
Jetxirik zerutik lurrera,
Illuna desterratzer
Ta gu argitten paratzer.*

(Orain amar urte otoitz au artu nion DON NICOLAS BULDAIN, Berrueteko erretoreari. Berak bere amona zena, Juliana Etxarri'ri ikasia. Amonatxo au irurogei-t'emeretzi urtekin il zan 1922'an, Apirillean).

Berueten nintzelarik kanta zarrak biltzen ara zer esan zidan MARI JUANA ETXEBERTZ, laurogei urte eta geyago zituanak. Txikitan Beruete'n bertan andre zaartxo bati ikasi zizkion eguzkiari otoitz au eta beste esakera zarrak. Beruete'n sortua eta beti an bizitua, MARI JUANA andre au.

Goizetan, eguzkia agertzean, erraten da, bi aldiz, agurtze au:

*Jaungoikoaren begi ederra,
Amabergiñak alaba-zala,
Amabergiñen begi ederra,
Jaungoikoak alaba dezala.*

Iduzkia sartzian, Luzaiden (Valcarlos) esaten da:

*O Iruzki saindia,
Emaguzu illeko ta biziko argia.*

(Orain amaika urte Luzaiden artua otoitz au).

Orain amabost egun, Madame ZULAIKA, Bankan sortua, orain Lasarten bizi denak ara zer esan zidan. Auza mendian eguzkia ez-kutatzen denian, au esaten da;

*Adio Iguzki saintua,
Bihar arthe,*

*Bihar chauri (atoz),
Egun bezala.*

Iru aldiz esaten da agurtze au eta amaitzeko:

Orai eta bethi: Halabiz.

1944'eko Urte berrian, Eugi'n izaki eta, jakin nuen nola Ameriketan zelarik, Jose Iribarren'ek eguzkiari otoitz batzuek egiten zizkion: Aita gure bat edo Salbea. Zertako? Ongi ibiltzeko. Ba kardadean belaunikatzen zan. Iribarren gizon unek uste zuen eguzkiak lagunduko ziola bere eginkizunetan.

Lekeition, aurtxoei, San Juan goizian, goiz-goiz jaikitzeke esaten die: eguzkiaren ateratzea ikusteko gauza zela: dantza egiten agertzen zala.

Mendiko euskaldunak, illargia ikusten dutenian, gizon iduri bat baduela uste dute, Beruete'ko Sabina Oyartzun'ek, ara zet esan zidan. Beruete'ko mintzaeran esango dizutet:

*“Gizon bat eldu emen tzen zamaat otieikin. Da esan emen
”zion illargiri: “Earki yao or”. Ta illargiak esan emen
”zion: “Ator iree nai balin bauk”. Ta orrengatik illargik
”emen du gizona zama otieikin”.*

(Orain amar urte au aitu nuela).

Eguzkiari bezela illargiari ere gure errian otoitz batzuek esaten zaizkio. Ara nik aituak. (Lenbizikoa MIKAELA ABAD ETXABE usurbildarrak esana; emakume au nere lengusuaren neskamea zan). Illargi betea izaten danean, iru aldiz esaten da otoitz au:

*Illargi begi zabala,
Jaungoikuak bedeinka zaitzala.
Zu ikusten zaitun guztiak
Orixe esan dezala.*

Otoitzño au Gartzarun-en (Basaburua-Ultzama) esaten zan lenago ere. Gure fraile Fr. Damian, Okendo'ko kaputxinoetan bizi denak txikitari aitu zuen; ala esan zidan.

Mendaro, Getaria'ko ..... baserrietan illargiari *ILLARGI SANTUA* esaten diote. (Orain ogei ta amar urte ala esan zidan don Jose Zendoya Donosti'ko kaia'ko elizatzxoan kapellau izanak).

Ituren'go neskame batek illargiari *aita gurea* esaten zion. Bere etxeke-andreak bein esaten zion: “*Kristau ona izango zara*”

noski, bai ta otoitz batzuek ere egiten dituzu, ezta ala?"—"Bai", Teresa neskameak, "Egunero Jainkoa'ri, Ama Birjiña'ri, Saindu'ei nere 'otoitzak egiten dietet. Bai ta ere, egunero, Aita gure bat illargia'ri."—"Baña, emakume", etxeko-andreak. "Zer ari zera, illargia'ri otoitz egiten? Jentil gauzak ditun oiek, siñisgabe-koenak. Kristauek illargia'ri ez dute otoitzik zuzentzen". Ta Teresa'k:—"Zergatik ez pâ? ain ederra da eta zeruan da illargia ere". (Ramon, nere anaiaren osaba, D. Santiago Bengoetxea Donostia'n bizi denak au kontatu zidan orain ogei ta amar urte)

Emen bertan, Donosti'ko Ategorrieta'n, *Buskando* deritzaion baserri batean, nere aideak bizi ziren; askotan baserri artan izan nintzen. XOTERA irurogei ta iru urtekoak illargi betea agertzen zenian, bere amonak irakatsia, otoitz txiki au esaten zuen:

"Jaungoikoa'k bedeinka dezala".

Onen antzekoa, Zizurkill'en, illargi beteari, otoitzño au esaten da:

*Oi! zein illargi ederra,
Begi ederra!
Jaungoikoa'k bereinka zaitzala.*

eta onen ondoan iru Gloria Patri esaten dira.

Mutil-nexkak bere jostaketan batzuetan illargia eta eguzkia aipatzen dituzte.

Alkotz'en, Ultzama'ko erri txiki ortan, ara zer kantatzen duten:

*Maria txantxarraginer,
Jesus Santa Barbera,
Guardatzen iduzkie,
Guardatzen illargie.
Kendu, kendu atari ortaik:
Eztizutela kusi nai.*

Nundik gure artean olako siñismena? Illargiaren agurtze au nundik eldu da? Teófilo Braga, Portugal'eko idazlari ospetsuak ara zer dion:

"Ora um facto curioso foi notado na lingua basca, que parece permitir que aquelles que legaram aos Bascos a sua lingua tiveram un culto lunar".

1880 urtean egindako Antropologia'ko Biltzarre liburuan au arkitzen da. Zuzena ala okerra iritzi au? Bakoitzak bere iritzia.

Gure erria, orain yainkotiarrara dela baitakigu. Bere siñismena. barru-barruan sartua, otoitzetan zabaltzen danian batzuetan naasi xamar da. Gogamen batzuek zuzenak dira: bestiak ez. Naaste au atzetik dator, asabak emana. Ara nola gure baserritarrak otoitzten duten mendian, urrutiko baserrian bizi direnak, eleizatik urrun; apaiza laxter etorri ezin danean.

Ara Otsagabi'n nik aitua:

Kristi on batek bear luke
Igandian pensatú:
Aste ártan zónbat áldiz
Egin duen bekatú.
Bekatuak konfesatu eta
Parkazione galdatú.
Kristi on bat iltzen denian
Egiten da parte fi [bi].
Korpus kura enserratu eta
Lurrarekin estali.
Arima gaxoa tristerik doaye:
Nora doayen eztakí.
Arima gaxoa Paradisoko atarian
Tristerik eta bakarrik.
Gure Yauna atera zaio
Piedadez beterik.
—Arima gáxoá, zer ekarrazu
Zeurekila mundutik?
—Humildadea, karitatea,
Nik eztut bertzerik ekarri.
—Humildadea, karitatea,
Eztuzu bertze bearrik.
Ainguru onek ar dezázie
Arima gaxua eskutik.
Paradisuan eser dezázie
Bertze guzien aurretik.
Bertze guzien aurretik eta
Eskuyetako aldetik.

Kau erraten duénak urteko ortzilare guzies irur áldiz.
ez suan erre eta ez urian ito; Paradisúan baduke parte,
ifernúan ez batere.

(Andre JUANA ENGRAZIA ADOT otsagiarrak otoitz au eman zidan, orain amar urte. Berak bere amari ikusia: bere ama, otsa-gabiarra ere, orain berrogei ta amar urte il zala, irurogei ta lau urtekin).

Ara emen bertso zarrak Beruete'n bilduak:

Or goyen Belene'n
Lau legua Galbario'ra.
Billatu ninuen andre bat.
Esan zien: "Ikusi ozo Jesus"?
—Bai, andrea.
Gurutze bat lepoan
Eta kate bat arrastaka.
San Juan eta Maalena
Zituen konpañian.
Lau agrabiste, (?)
Iru figure,
Atera zion lanza (amonak ematen zuen: *oiala*)
Eman zion koroa,
Eman zion lanzada
Bere kostado sagradotik.
Kamina ezaun, kamina ezaun,
Gu lenago juango gera,
Orazio santua esanez,
Au urte guziko ostieletan esaten duenak,
Ateatzen du animea Purgatoriotik.
Beri bee bekatutik.
Beri bee bekatutik.

Zeruun izar,
Lurren belar,
Itxasoan ari
Ain ee pekatu baditu,
Izan lituke guztiak barkattuk.
Au esaten ezтуena,
Au dakiena esaten ezpadu,
Señalatu izanen da,
Azken juizioko eguniin
Josepetako zelaiin.

Erromanze pollitak, olakuak, baserritar artian ezautzen dira. Beti azkeneko bersuetan zemai edo meatxu ori ageri da, batzuetan: bestetan saria eskeintzen dute. Ara Beruete'n ere bildua, beste erromanze bat:

Ara beste erromanze baten amaia nola ematen dan:

Au gabiin, euniin, esaten duenak
Ateatzen da anima bat purgatoriotik.
Bereri araginde aundi eiten dio.
Eztakienai aakustiekin obra miserikordiozkoa eitten
[du.

Au aitu ta ikasten eztuena
Ateakoa lotsa aundin arte.
Ai! Nere Ama Maria Santisima,
Ni enazazula atea lotsaundi artin.
Atea nazazu bitoriosa, triunfante.
Ai Mariakin Salbe.

Olako otoitzak edo, obe, sasi otoitzak, beste errietan ere arkitzen dira. Liburu bat nere eskuetara orain urte asko eldu zan. Bere izena: TESORO DE MILAGROS Y ORACIONES DE LA SS. CRUZ DE CARAVACA, DE GRAN VIRTUD Y EFICACIA PARA CURAR TODA CLASE DE DOLENCIAS ASI DEL CUERPO COMO DEL ALMA COMO TAMBIEN UN SINNUMERO DE PRACTICAS PARA LIBRARSE DE HECHIZOS Y ENCANTAMIENTOS CON BENDICIONES Y EXORCISMOS. ORACION DE NTRO. SEÑOR JESUCRISTO.

Erromanze batean ara zer irakurtzen dan:

Jesucristo se ha perdido,
La Virgen le va a buscar,
De huerto en huerto
De rosar en rosar.....

Amaia ara nolakua dan:

Quien esta oración dirá / todos los viernes del año / sacará un alma de pena / y la suya del pecado. / Será feliz mientras viva / y de toda mala infestación guardado. / Quien la sabe y no la dice / quien la oye y no la aprende / el día del juicio / verá la que pasa en él. / Amén Jesus. / Tres Credos a Cristo Crucificado y una Salve.

Bi otoitz auek, eskuarazkoa eta gaztelakoa era bateko dira, agerian dago. Prantzian, Españian, Ingalaterran ere... arkitzen dira otoitz edo erromanze batzuek: Pater noster, Ave Maria eta Credo asten direnak. Ara Beruete'n billatu nuena:

Jesukristo egiazkoa,
Guregatik zaudena
Korona batiin amarratuik,
Zure zain dibinoak daude
Kañabera biurtuik.
Zeruko argi guzik
Daude illunduik.
Kristo badeamate
Kalian azotatue.
Kristok ezteama
Aldiin laonik
Konpasioak ezpada besteik.

(Beste eraz esaten dute:

Kristo badeamate
Kalian azotatuik.
Kristok ezteama aldian barberik
Zauri aundi sendatuko dionik).

Jarraipena:

Amaberjiña dago
Etxeea erretiatuik,
Eztakila bere Seme Jaun dibinoan berriik.
San Juan Ebanjeliste'k
Oiu ein dio atetik:
—“Amaberjiñe, laxter egizu etxetik,
Zure Semia or deamate
Kalian azotatuik”.
—Ai! au' berriin berri tristii!
Nundik noake nee Semiingana?
Nuntez Galbarioko mendiin,
Aldapa luze,
Bidea laur.
O nere Seme iñorgabe,
Zeruen eta lurreen kreadorii.

Au esaten duun pekatari
Ez uriin ittoko,
Ez suan erreko,
Iltzen denin zerun arkittuko.

Pater noster txikii,
 Jesus penitentzi.
 Lurrak dekarra arogi,
 Txotxak arduan gorrii.
 Illargi lujuri, (?)
 Paradisuko giltzadi.
 Paradisuan zenbat ate?
 Paradisuan zazpi ate.
 Nogenian (ni ogenian) sar nadian
 Oñek t'eskuk bustitzen.
 Oial txurian txupatu.
 Uxo txuri bat bidian opatu.
 —Uxo txuria, zer dekartzu?
 —Olioakin krisume.
 Osasunekin pakea.
 —Oi guzik badittuzu,
 Bataiatu nazazu.
 —Nik eztezaket batiatu.
 An dago Erromako
 Zubi zabalean
 Zeruko Jauña,
 Urrez urrezaturik,
 Au gabiin, eguniin,
 Iru aldiz esaten dugunak
 Eztaukila ifernun parte.

Ara orain AVE MARIA XURIA. Auritzen (Burguete) Iturralde-tar J. Lorenzo'ri artua. Otoitz au iru aldiz, urtero, ortzirale guziz esan bear da.

Ave Maria xuria,
 Xuria ta ederra,
 San Josepen esposa maitia,
 Anparatzalean anpara nazazu.
 Zeruko eskaleretan,
 Trinite'ko arketan,
 Jesukristo'k meza berria eman zuen egunian
 An ziren San Juan ta San Pedro,
 An ziren amabi apostoluek ere.
 Anaia batek bertzia konfesa.
 Biaramunian goizik komeka.
 Oi urteko ortzileretan erten duenak [erraten]
 Eztuela ikusiko ifernurik.

Dakienak eztakienai erakusteko obligazionia.

Aitu ta ikesi nai eztuenak azken Juizio'ko egunian
[señalatu.

Onen antzeko beste otoitzak Gaztelerrian badira. Kurt Schindler'en liburuan (MUSICA Y POESIA POPULARES DE ESPAÑA Y PORTUGAL) irakurri litezke. Ara orain beste otoitza. CREDO PINPILINA izendatua.

Credo pinpilina,
Bidian lokartu,
Berrogei aingeru,
Ainbeste liburu.
Hek orok Jesusekin akortu,
Jesusek eman zautan
Belarrezko kurutze bat.
Arekin ibil nindain,
Gaixtoak aparta nintzan.
Obligazione saindu ori
Dakinak eztakienai
Erakustea obligatua da.
Ikasten ahal duenak
Ikasten ez badu,
Azken Juizio'ko egunean
Jainkoa'k galdeginen du.

Otoitz au orain amaika urte, Luzaide'ko baserri batean, ("Aragina" bere izena) FACUNDA KAMINO'ri artu nion.

Onen antzeko bat (azkenekoa) aituko duzute. Otoitz auek nabarmenak dira. Batzuetan gauza pollitak, bestetan itzak zentzu gabe... Dena naasia eta orain guretzako illunak, zer esan nai duten konpreni gabe.

Facunda Kamino neska gazteak esan zidan "Ave Maria xuria" au:

Ave Maria xuria,
Bost penitentzia,
Lurrak dakar ogia,
Xoxak ardan gorria.
Illargia lukaria,
Parabisuko giltzaria.
Parabisuan zenbat ate?
Zazpi ate.

Hetaik oberenian sar nindain.
 Ezkerreat biur nindain [ez nindain?]
 Eskuiñaz zeina nindain.
 Urzo xuria bidian gelditu.
 —Urzo xuria, zer dakarrak or?
 —Olibo eta krisma.
 —Haugi, har eta batea nezak.
 —Ez, ezaket batea.
 —Zeren ez?
 —Aren ez.
 Zeren Jesukristo gure Jauna or dago
 Erroma'ko zubi puntan yarririk,
 Urrez urrezaturik,
 Zilarrez zilarrezaturik,
 Argizaiaz xuriz pintaturik,
 Elorri xuriz brodataturik.

Hau gábian, hau egúnean, hau iru áldiz erraten duenak ez dauka ariman bekataturik.

Olako otoitzak, siñeskerikoak, Catalonia'n ere zabalduak ziren. Amaseigarren eunkian, Vich'ko Apezpiku BENITO DE TOCCO-k 1568 urtean, mezu edo pastoral bat konfesoriei zuzendu zuen:

“les exhortaba a no absolver a las mujeres que dijeran esta clase de oraciones si no hacían propósito de no reincidir y la oración prohibida así era el “Pater nostre petit”, gure “*Pater noster txikia*”.

Geyenetan emakumeak otoitz aukeratu zituzten. Bordele'n nintzelarik, ango liburutegian bil-billazka nenbillen eta ara zer topatu nuen: “Proceso contra Anna Marco, viuda de Frco. de Castro de Epila” (aragoitarra, noski). Emakume unek sorginkeriak botatu zituen fray Gil de Insa'ri. Ara prozesu untan zer esaten dan:

“y que la dha Anna Marco dezía doze palabras que llamava las *retornadas* y de *Moysen* y las enseñava a algunas personas porque dezía eran para que no muriesen sin confesion”.....

Itz aukeratuak (biurrituak) nolakuak ziren? Lekeitio'koak era ontara:

Esaiak bat: gure Jauna.
 " bi: Erromako altara bi.
 " iru: Trinidadiak iru.
 " lau: lau Ebanjelistak.
 " bost: Jesukristo'ren bost llagak.
 " sei: sei argillarrak.
 " zazpi: zazpi Sakramentuak.
 " zortzi: zortzi oliaziñoiak.
 " bederatzi: bederatzi gozuak.
 " amar: amar zeru ederrak.
 " amaika: amaika milla aingeruak.
 " amabi: amabi Apostoluak.
 " amairu: Kukurruku.

eta auek esanaz gero, atzetik asten zan dena esaten asieraño.

Otoitz auetan dena naasten da: siñes-zuzenak eta siñeskeriak...
 Lekarotz'en ere bildu det otoitz oker au.

Euskalerrian aunitz zabalduak dira Santa Ines'i zuzendutako
 otoitzak. Zertako esaten dira? Amets txarrak ez izateko. Lekei-
 tio'n au esaten da:

Andra Santa Ines,
 Bart ein dot ames.
 Ondo bada, bijon partez,
 Txarto bada, bijon aldrebes.

Orio'n:

Nere Amandre Santa Ines,
 Bart arratsean egin det amets.
 Bart egin badet gaitzez,
 Gaur egin dezala onez.

Donostia'n, ene aide bati, "Buskando"ko Juanatxo'ri aitua, be-
 rak bere amari ikasia:

Nere Amandre Santa Ines,
 Bart egin det amets:
 Txarra balin bada, dijuala bere bidez.
 Ona balin bada, izan bedi beorren amorez.

Azkoitia'n, Arraiotz'en, Alkotz'en... ere esaten da. Zumaia'n
 esaten zan:

Nere Amandre Santa Ines,
Bart egin dut amets.
Bart egin badut gaiztoz,
Gaur egin zadan onez.
Bekar gurutzia
Jesukristo'ren partez.

1923 urtean *Bonloc*'en nintzen, Hazparne'ko etxadi batean. Gizon xahar-xahar batekin izan nintzen eta berak otoitz au eman zidan: "*Oherakoan S. Luis Erregeak egiten zuben otoitza*" esaten dana.

Banoa loaren hartzera
Jesus, zure izenean.
Gau eta egun begira nazazu;
Ene etsaien artean.
Iauna, zure odol dibinoaz
Erosi nauzu munduan,
Arren, errezibi nazazu
Hil eta ondoan zeruan.

Gizon xahar unek Manex Elizondo zuen izena. Laurogei ta sei urtekoa zen. *Bonloc*-en (*Lekuine* euskeraz) bizi. Gizon au urte artan 42 urte azkeneko aldiz Baiona'n izana zala, eta oñez... Igan dero mazarra juaten zenian, ara nolako agur pollita, illerrian sartzian, esaten zuen:

Agur, hilak eta biziak.
Zuek gu bezala izanak.
Gu ere zuek bezala izan beharrak.
Yinkoak dizula egun on (gabon).

Berak esan zidan ere, Euskalerrian ezkonberriak, urte baterako, ordañik gabe, sakristau egiten zirela. Urteberrian apaizakin bazkaltzen zuten eta ola, berriei, sakristautza ematen zien.

Erdalerrri'ko ume-otoitza "*Cuatro esquinitas tiene mi cama*" Euskalerrria'n ezaguna da. Otoitz aueri, baña, indar aundia ematen diote batzuek. Ara orain 30 urte zer esan zidaten Elizondo'n. Kontatuko dizutet gertakari bat berak kontatu zidaten bezela.

"Neskatxa batek zituen bi senargai. Ta batek man zion desafioa arekin ezpazen ezkontzen ilko zuela. Ta gau batez sentitu zuen (neskatxa goatzian zagola) asotsa kuar-

toan. Ta derrepentian, lotan zagola, piztu zitzaizkion lau argi goatze lau kanttonetan. Eta ikusi zuen senargaia kuxtillo batekin il biar zuela. Lotsaturik goan zen senargaiura. Neskaxa arek egunero otoitz au erraten zuen:

Nere goatziak lau konttoiñ.
Lauetan lau aingeru.
Amaberjiña erdien
Nere arimen guardien”.

Graciosa Zugarramurdi, aniztarra'k, 48 urtekoa, txikitan otoitz au ikasi zuela. Erakatsi zioten edozein bearretan, gabaz, esateko. Elzaburu'ko JOSEFA JAUNARENA'ri 1923 urtean au artunion, berak apaizari ikasia:

Jesus etzikin, [etzitin?]
Jesus yaikitzin,
Jesus dut aita,
Birjiña dut Ama.
Apústuluk osabak,
Juan milla guarda.
Jaungoikoa atoz nerekin etzitera,
Luak artzen ba'nau iratzártzera,
Desmaiatzen ba'naiz akordátzera.
Zere ameka mille birjiñekin
Kandela bedekatuekin argitera.

Onen antzekoa, ara Santander'eko *romance* baten zatia:

Jesucristo es mi padre,
Santa María mi madre,
Los ángeles mis hermanos,
Me agarraron de la mano
Desde Belén a una fuente;
Me pusieron cruz en frente
Pa que el diablo no me atiente
ni de noche ni de día.
Pater Noster, Ave María.

Aingeru guardakoa'ri, leen aipatutako Elzaburu'ko andreari
artua, ara beste otoitz bat:

Aingeru guardikoa,
Guardiguzu:
Yánian ta edánian,
Gában ta egúnian,
Gabiltzen pausu guzietan,
Nere eriotzeko trántzian.

Beruete'n ola otoitzten dute:

Ai, nere aingeru guardikoa,
Guarda nazazu
Gaiztoan poderetik.
Orain guardatu
Eta gero presentatu
Jaunen aurrin,
Jaunen etxiin.
Jesus San Miel,
San Grabiél,
San Rafael,
Jaune, ni lotaa noa.
Lo ontan iltzen ba'naz,
Guarda nazazu,
Bee lau aingerukin.
Yinkoakin etziten naz,
Yinkoakin jekitzen naz,
Yaune ni zurekin:
Etsaie, ken ai emendik.
Ik eztakek neekin egitekoik.
Biba Jesus,
Il bedi pekatu,
Guzioen Kreadorii
Guzioen Salbadorii.
Izan zazu
Gure pekatuz miserikordii.
Nere Jaun Jesukristo,
Nere biotzaan Yabi,
Barkaizki pekatuk.
Beak bádaki zenbat dittun.
Eman beza mundu untan bere grazi

Besteakoa salbazioa.
Ni gau santu untan iltzen ba'nau
Auxe izan da nere konfesioa.

Zuberoa'n, etzateko puntuan, au esaten da:

Jesüs, etzaten nüzü zure izenian
Gau et'egün begia nezazü,
Ene etsaien oen artetik. Alabiz.

Trumoi eta tximista aldian esan oi da Zuberoa'n (Sainte En-
grace) Santagrazi-n,

Santa Barbara, Santa Lilia,
Yesukristen kürütxe saintia.
Otoitze hau erraiten den lekian
Ez ta pausatüen ühülgia.

Mutriku'n:

Santa Barbara, Santa Kruz,
Jauna balia zakiguz:
Iñusentien ogixa,
Jauna, miserikordixa.

Gurutzea'ri Zuberoa'n otoitzño au:

Kürütxe benedikatia,
Jesüs'en ohe haitatia:
Hilen eta bizien
Othoi zü bakia.

Igandetan, meza nagusian, ogia bedeinkatzen da. Puskatxoa ar-
tzen danian esaten da:

Ogi bedeikatua,
Zerun salutatua,
Aldarian bedeikatua.
Gaur zortzi artio
Iltzen ba naiz
Iduki nazazu salbátua...

Ur bedeinkatua artzen danian, Zuberoa'n esaten da:

Garbi nezazü, Yauna, zure sakrifizio saintiaren huraz eiezu ene arima elhürra bezain xuri.

Ara Arraiotz'en oitura pollit bat leenago egiten zana. Iturritik ura etxera, lenbiziko ferreta ekartzen zenian, ferretakoak, etxeati sartzian, esaten zuen: **BENEDICITE** eta barnekoak: **IN NOMINE DOMINI**. Au andre xahar bati (84 urtekoa) aditua.

Erronkari'n oitura goxo bat izaten zan. Emakumeak, elizara juateko, apaizaren kasullak zuen margoakin bere mototxak apaintzen zituzten.

Ba dakizute nola erri batzuetan, Baztan'en, Etxarri'n, Lekeitio'n... gizonak, azkeneko Ebanjelioan, mezan, agur egiten dioten bataak bestiarri **AUNITZ URTEZ** esanaz. Olako agurtza beste errietan apaizak ere aldaretik egiten ote zuen ala ez, eztaigu. Baña Elizondo'n nintzelarik, elizako liburu zarrak erabilten, ara zer atzeman nuen:

“Mandamos al Vicario no haga más la ceremonia que suele de Bolber al pueblo en acabando la misa mayor y decir los Buenos Días por ser contra ceremonias y toda Buena Razón”.

Apezpikuak emana 1564 urtean.

Ingumaren kontra Baztan'en, Lekarotz'en, artu nuen otoitz au:

Sállok, Sámark,
Santa Mária,
Apartárik
Ingume Mária.
Sortu bataiatu,
Aingeru on bat
Bidian topatu.
San Bartolomé Aingerua
Niri baliátu ta enkomendátu.

Inguma ori era batzuetan agertzen dela erritarrak esaten dute. Iruritar andre bati txakur beltza bezela ageri zaiola, omen diote. Txakur ori *Etxerri* estatutik etxeraño aren atzetik jua zan. Etxera eldu eta, andreak esan omen zion: “*Onen partetik etortzen ba zara, mintza zaité: gaixtoen partetik eldu ba zara, onda zaité*”. Au aituaz, txakurra ayendu zan.

Baztan'en, Lekarotz'en oeratzean sua estaltzen da modu ontan: iru gurutze egiten dira esanaz:

Aitaren / ta Semearen / eta Espiritu Sainduaren / izenean. Amen. / Santa Kurutze / Iru urre Kurutze / Aingeruk zatozte biar goizian / Gure etxera su eske. / Etsaia apartakit gurutzearen indarrez. Amen.

Gero sua estaltzen da eta suburnia jartzen da etzanta. Palakin gurutze-señalea egiten da: eta kebidea edo tximinia ukitzen da eta suburniaren gañean, kurutze eran pala ori jartzen da.

Berroeta'n, Baztan'en, sua itzaltzean iru gurutze egiten dira esanaz: "*Sandi Laurendi / nik su estali / Gure etxeko goatzera gan / ta Aingeru guardietakoak gure etxera*". Prantzes idazle batek, Maiten Etchelar, edestizun edo novela batian su gaiaz esaten du: "...la maison élue qui perpétuait, peut-être, en Pays Basque le culte païen du feu, dont quelques survivances se retrouvent. N'y a-t-il pas à Baigorry une maison où la tradition veut que le feu ne s'éteigne jamais, la maison du feu?" Sunbilla'n eta Yabe'n larunbat sainduan su benedikatua eramaten da. Etxera elduz gero beetik sua eldu dela gatzigatzen da. Orduan, goikuak kalera sukaldeko su-pala bat kanpora botatzen dute. Au eginez geroz su-berri benedikatuakin igotzen da eta supazterrian botatzen da.

Azienda edo aberiak ziñatzen dira ere modu ontan: Asieran gizona ziñatzen da bera. Gero iru aldiz egiten du berbera azien-dakin; esaten du:

*Yaingoikuak eta Ama Birjinak dutela parte.
Aingeruak bertze aren bertze.
Etsai gaitzuak baterez.*

Ziñatze au Lekarotz'en egiten zan.

Baztan'en ere ardiak borda'n sartzen djirenean au berbera esaten da eta eskuakin etsaia urruntzeko keñuak egiten dira.

Gure baserriarrak jende onak dira, yainkotiarrak, elizakoak. baña naasten dituzte eleizan aitua eta beste oitura zaarrak etxean ikasiak.

Ganderailu'an (Candelaria) Luzaide'n ara nola bedeinkatzen diran etxeko jendiak eta aberiak. Ganderailu arratsian, afalduz geroz, andrea belauniko jartzen da. Etxeko jaunak argizagiekin benedikatzen du. Iru aldiz argizagi oriekin andrearen burua inguratzen du, muñ emanaz bakoitzean, eta esaten du: BELA REBELAZIONE FUNZIONE (*Lumen ad revelationem gentium*, latinez). Puntu ontan argizariari muñ ematen dio. Gero argizariaren iru ttanttak ezkerreko sorbaldan botatzen ditu eta andrearen ille pus

katxo bat erretzen du: iru ttantta, besterik ez, bota bear dira. Etxeko guziekin ori bera egiten da. Bedeinkatzen da ere etxea, sarbidean; gero ukullua eta abere-adarrean, ezkerrekoan, iru ttantta oiek botatzen dira.

Arraiotz'en, Baztan'en, berbera egiten da. Baña iru ttantta oiek soiñen bueltan botatzen dira. Auritz-berri'n ttantta oiek txapelaren barnean botatzen dituzte.

Leenago esan dizutet gure baserritarrak naasten dituztela erre-lijioko gauzak eta siñeskeriak. Auritze'ko Larrañeta aita berberak, au kontatu zidan. Mutil koxkorra zen, amairu edo amalau urtekoa. Ory'n, Irati'ren aldian, beiak eramaten zitun, Orbaizetatik juanaz. Biga bat, amairu ala amalau illabetekua, saltoka ari zen, eta lurrera erori. Larrañeta au, larri-larritan, Orbara'ko artzai baten billa juan zan. Artzai ura 75 urteko zen; txabola batian bizi zan. Unek esan zion: "Nik baidut nere antziñakoei otoitz bat ikasia: batzuetan esaten oi dut. Yarri belauniko". Ala yarri ziren biak eta bera, zarrak:

Trentadóren poderósoa,
Konbéni bálín báda,
Azienda goni
Atera dezozu barnean duen gaitza.
Ura, gatza eta garagarra.
Aita gúria eta Ave Maria.

Larrañeta'k esan zidan biga ori jaiki zala eta bere lagunen bila juan zela. Beste gaitzik izan etzuela beñere.

* * *

Luziagoa egingo nuke nere mintzalditxo au. Nere ingurrazti edo kuadernoetan polliki bildu ditut olako otoitzak, zuzenak eta okerrak. Nere ustez, baña, esandakoak, gure erria zer den, nolakoa den jakiteko, naikuak dira. Euskaldunak beste Europa'ko biztanleak bezela, siñeskeriak ba-dakizkite: ez gutxiago, ez geyago. Nundik unat ekarriak? Nork yakin...

Leen esan dizutedan bezela, erriak, edozein errik, otoitz onak eta siñeskeriak naasten ditu. Batzuetan siñeskeri oiek ere pertsu pollitak dituzte. Gorde ditzagun, bildu ditzagun ale oiek: euskaldundu dira eta euskaldunentzako, gauza pollitak gordetzeko.

Amaitzeko bada, pertsulariek bezela, nik esango dizutet: "gaizki esanak barkatu", nere euskera kaxkarra eta erdi-purdikoa izan ere. Jaun-Andreak, gabon eta agur.

DONOSTIAR Jose And. Aba.

Lekarotz'en 1955-XII-31'n egiña.

Donostia'n 1956-I-26'n. esana.

Mozart (1756-1956)

Aurten mundu guzian aundiro ospatzen ari zaizkigu Wolfgang Amadeus N. Mozart jaio zaneke 200^ogarren urteurrena.

Guk gure txikian aren omenez zerbait esan nai dugu ta bederen euskaldunen txistu ta danboliñak ez dezaten utsegin arrabots txalogarri ortan.

Mozart'en musika aspaldi gereganatu genuela esan diteke. Gure txistulariek jotzen dituzten doñu asko: minueto, kontrapas, eta abar Mozart'ek ondutako doñuak dirudite edo beintzat aren graziz jantzi ta apaindutakoak.

Gure kanta eder "*Uso zuria*" deritzana, ez al da iturri artatik sortua?

Berreun urte igaro dira ta Mozart'en musika ta eresiak gero ta atsegiñago zaizkigu. Beste musikari bikain eta aundi asko sortu dira geroztik, esate baterako: Beethoven, Brahms, Wagner, Strauss, Rimski, Verdi, Debussy, abar eta abar, baiñan iñortxok ez du aztu arazi Mozart Salzburgo'ko (Austria'n) seme gogoangarria. Gazterik il arren, 35 urte besterik ez zituala, 600 baño musika-lan berezi geiago egin zituen, mota guzietakoak: elizarako, naiz teatro eta etxe-barrungo edo gela-musika. Ark piztutako argia ez da mundua mundua dan arteraño itzaliko. Jainko gantzuz ornitua bait da. Mozart gizarajoa zoritxarrez heterik bizi izan zan baiñan ondorengo utzi zigun musika goitarraren bidez pozaldia gañezka zabaltzen ari zaigu bizi geranen artean.

Euskal-Erria'k beste "Mozart txiki bat" ezaguta zuen: Krisostomo Arriaga bilbotarra. Mozart baño 50 urtez beranduago sortua, Arriaga ere oso gazterik il zan. 25 ez zituala oraindik. Biak elkarren kidekoak izan ziralako emen aitatu nai izan det, Mozart euskalduna.

XVIII'garren gizaldiaren azken aldera, Azkoitia, Bergara, Gaz-

teiz, Tolosa, Bilbao'ko gure aundikien etxeetan Mozart'en musika, pianoz, arrabitaz (bioliña) eta beste ereskiñez jotzen zuten. Ostegun eta igandea izaten zituzten aukerako egunak.

Gaur orkesta aundiagoak ditugu ta noiz nai entzun ditezke Mozart'en Sinfonia eta musika lan luze eta ederrenak.

Mozart'en musika ezin agortua dala esan ditekete. Ain legu aberats eta oparoa, bein eta berriz entzunda ere beti zerbait berri esaten digu; eta beti atsegiñez betetzen digu biotza. Ez gaitetzen bada aspertu 1956 urte ontan Mozart'en musika jo ta entzutez.

Dagoaneko, "Orfeón Donostiarra" otsaundiko abesbatza ederrak Mozart'en "Koroazio"ko meza (eta gero Requiem-go meza). Aste Santuan zearo ikasi ta Madrid'en abestua du ango Orkesta Nacional'ak lagunduta. Garaipen aundia izan dute Gorostidi maisuak ta abeslari guziak. Gure zorion sutsuenak ar ditzatela! Uda ontan Meza bikain ori Donostia'n entzun al izango deguna uste dugu Quincena Musical edo "amabost-aldian" noski.

Bitartean Tolosa'ko Gorriti-Eskolani'koak oroimen jai polit bat egin dute Mozart goratuaz, jaiotegun berean.

Xabier Bello-Portu musikari gazte ta jakintsuak itzaldi dotore bat eman zigun Mozart'en bizitza ta laneri buruz. Tarteka jo eta abestu zizkiguten Mozart'ek aur zala egindako zatitxoak, lenengo; gero berriz puskarik aukerakoenak: klarinete-andantea. Mi-bemol duan Sinfoniaren Menuettoa; "*Klein Nacht Musik*", edo Gau-musika txikia deritzana. Eta azkenik Requiem'go mezaren, Lacrimosa eta Sanctus eta "Ave Verum" eresi zerutarrak...

Jende-taldea zorutzen atera zan konzierto ortatik eta txalo ugari ta luzeak jo zizkien Gorriti Eskolanikoai, Erriko orkestatxoari ta guzien buru ta eragille dan Xabier Bello-Portu'ri.

Ezin egin al dezakete beste orrenbeste Euskal-erri'ko iri nagusi ta erri aunditxoena?

Baietz uste nik eta orretara leia bear luteke musika-zale guziak.

Ori da Amadeo Mozart bere 200 urteurrenean ospatu ta goratzea.

IBALAN

EUSKERAZKO ITZALDIAK

Araba'ko Nanclares ondoan, ba dago Ollabarre esaten dioten erri koskor bat. Gauza ikusgarri gutxi du erriak. Nekazari-etxe batzuek Eleiz inguruan bilduta, gari sallak an ta emen sakabana-turik, aize zorrotza neguan, eta udako eguzkitan bero galda, legorra ta lur egarria ugari.

Nekazari zintzo ayek, asko maite zuten beren apaiza, argia, jakintsua ta biotz onekoa zalako. Orduan ogei ta amar urte, errira eldu zanean, bertako auzokoak laister igarri zioten alako doai be-rezi bat, apaiz berriari. "Ollabarre baño erri aundiagoetarako dek au —esaten zuten berak—; ez dek emen luzaro egongo". Baña oker zeuden. Gazte oraindik bertara eldu ta bertan gelditu zan, larogei ta lau urte bete-ta, il arteraño. Orain urtebete il zan. Inñun ez degu bere eriotzaren berri ikusi, ta euskera-zale geranok, ba degu, alaere, Ollabarreko apaiaz zerbait esan bearra. Zorretan gaude berarekin eta nik zor ori garbitu nai nuke nolabait.

Jose Ventura Landa Jauna, Ollabarreko apaiza, Gipuzkoarra zan. Itziar'ko semea. Oraindik oso gazte zala, Deba'ko Bikario egin zuten eta andik laister, Bergara'ko Arzipreste. Gizon ikasia, euskal izlari bikaña, ongi ezaguna —gero ta geyago— Gipuzkoa'ko baztarretan. Eta bat batean, osasunerako aize garbiagoak bear zitu-ela ta, orra, berak nai-ta, Bergara'ko Arziprestia, Ollabarreko apaiz biurtua!

Ollabarrera juan zan Landa jauna, ango nekazari beartsuen ar-tean bizi izatera. Ainbeste euskal itzaldi eder egin zituenak, ez zuen arrezkero euskal entzulerik izango. Izlari euskalduna, ixil-du zan, betiko, baña bere euskal itzaldiak, ez dira zearo galdu. 1907'garren urtean, Bilbao'ko Elexpuru anaien etxean, argitaratu zuen Landa jaunak, "Euskerazko Landa-rak. Euskerazko Itzaldi-yak. Gure Zeruko Ama Maria Euskeraz goratuba" deritzaion libu-ru bizi, irakurgarria. Ogei ta amar itzaldi ditu, berreun ta ogei ta bat orrialdetan banatuta. Mujika'tar Mateo jaunak, oraindik "Ca-

nonigo lectoral" zala, egin zuen Itz-aurrea, erderaz, eta Mujika jaunari eskeñita dago liburua: "Euskerazko Landa-rak, izentzat" ipiñi diotan lan chiki au, donkitzen diyot, biotzetik alaere, ne-
 " re Meza berriyan lenbiziko itzaldiya egoki egin zuan lagun mai-
 " te, euskaldun azkar ta Apaiz jakintsu Beasain-go seme Mugica-
 " -tar Mateo jaunari. Jose V. de Landa. Deva-ko Animazaya.
 " 1906'garren urtian".

Landa jaunaren itzaldiak, guztiz egoki ta atsegiñak dira. On-
 do asmatuak eta ondo neurtuak. Bere euskera berriz, erreza, le-
 guna, aberatsa, etorri aundiko iztunari dagokion erakoa. 1906'ga-
 rren urtean ez zan itz egiten, orain itz egiten dan tankeran. Ez
 euskeraz, ezta erderaz ere. Ba dira Landa jaunaren itzaldietan,
 gaur erdal-usaidunak iruditzen zaizkigun esakera batzuek. Baña
 esakera oyek, neurriz erabiltzen ditu berak, izkera gozatu ta arin-
 du naiaz bezela.

Bere liburua azaldu zanean, ogei ta amasei urte zituan Debako
 Bikarioak. Nolako etorkizuna berea! esango zuen batek baño ge-
 yagok, apaiz gazte, argiaren sasoi ikusita. Baña Landa jaunak, ez
 zituen munduko txalo ta txuriketak aintzakotzat artzen. Gaztea
 izan arren, ongi ezagutzen zuen lur ontako gauza guztien uske-
 ria. Ona emen, bestela, bere itzaldietako zati bat: "Munduak es-
 " keintzen digun atsegiña, gezurrezkoa da, nere kristau biotze-
 " koak. Mundu arro ta nabarmena, bere aundi-uste guziarekin
 " oraindaño koan gure animaren etsai gaizto bat besterik ez da
 " izan, len ala izandu da, ondoren ere alatsu izango da. Munduak
 " illuntzen dizkiyo kristauari animako begiak, goi aldean dadu-
 " kan zoriontasun oso osoa ikusi ez dezan; munduak loitu nai di-
 " tu gure biotzak, gizona baño utsago diran gauza ezer-ezakiñ:
 " munduak berdindu nai giñuzke lau ankako abereakin, eskeñiyaz
 " gorputzeko gozagayak; lurrak ez daduzka lureko ondasunak
 " besterik, aragi ustelkor au piska bat txoratzen dituen gauzak".
 " Onelako atsegiña gorputz-animak daduzkan gizonarentzat, edo
 " ez da atsegiña, edo ala izanik, gezurrezkoa da. Au ondo daki
 " nork berak, bein baño geiagotan arkitu ditugulako arantza beltz
 " luze-zorrotzak, biotza odoldu diguten printzak, atsegiñ poza bi-
 " llatzea uste genduan gauzetan. Oh, emateko baleude, eman di-
 " tugun zenbait oinkada, emankizun geldituko lirake noski!"
 " Itxasoko olatuen antzera dabill, nere kristau maiteak, munduko
 " ondo-izatea; odehyak bezela aldatzen dira lureko ondasunak,
 " nekez etorri, berandu arkitu, ta aguro dijuazkiyo gizonari, bio-
 " tzik atsegindu gabe iraun duten sasoi apurrian." "Oh, ze begi

"negartuakin ziyon Salomon jakintsuak: "vanitas vanitatum, et
"omnia vanitas", utsaren utsa eta dana utsa".

"Nik ez dakit zer esango duten —Mujika jaunak bere itzaurrean dio— erruki-gabe euskaltzake zorrotzak, baña berak beren iritzia bota bitartean, utzi nazazute Debako Bikarioari, Gerriko, Asstarloa, Agirre, Axular, Lardizabal, Unzueta, Iturzaeta, Mendiburu, Mogel, eta beste onelako euskaldun maisuen artean, leku bat ematen".

Ondo irabazia du, bai, leku ori, Jose Ventura Landa jaunak! Goizegi ixildu zan, baño Debako Eleiz korupean, bere euskera gozoaren soñuak, ez dira oraindikan itzali.

Jose Maria LOJENDIO

PERNANDO, Amezketan

Gure Joxe Artetxe oso mendi-goizale egin zaigu. Abenjondeiola! Orain illabete batzuek Aralar'en izan omen zan. Semea lagun. Etxerakoan, Amezketan egin bide-zuten txangotxo bat ona. Eta, semeari zer-edo-zer erakutsi bearrez, Pernando zanaren etxera joan omen-ziran.

Etxe txikia. Etxe arlotea. Artzai-etxea. Baztar gutxikoa. Aldapa batean.

Etzan ori okerrenea etxe artan. Sarrerako ate-gañean iltze batetik marmol-pusketa bat zintzillik. Pernando'ren omenez inoiz ipiniitako marmol zurizko plaka baten pusketan. Plaka —esango al-degu?— marmolezko plaka, erriko mutikoak puskatu omen-zuten arrika, ez dakit noiz.

Gauzak merezi du komentario bat. Komentario garratza.

* * *

Zeintzuk izan ziran mutiko aiek? Al-daki errian inork zeintzuk ziran basati-koxkor aiek? Egin al-da Amezketan ezer, ori jakiteko? Eta jakin bada, izan al-da zigorrik, kartzelarik, ipurdiko on batzuek besterik ez bada? Jakin al-diteke? Ez al-zaio Gipuzkoa'ri zor zer-edo-zer aditzera-emangarri, zer-edo-zer satisfazio gauza orrengatik? Ortan "pasa" bear al-du olako salbajekeriak?

* * *

Ez gera gauza oietan zigor-zale. Kulturak ez du zigor-bidez ta tiroka zaitu-bearrik. Lotsa naikoa da. Eta Amezketan gertatu dana, kulturaren kontrako gauza bat izan da. Gauza lotsagarri bat erri guztientzat. Guztiok ao batez gaitzetsi bear duten itsusikeri bat.

"Ez dala inor propheta bere errian" esan oi da; bañan ba'da-

kigu, orrek ola izan bear ez lukeana: benetako propheta bada beintzat.

Arlote bat izan zala gure Pernando? Diogenes Philosophoa ere alaxe zan: arlote ta ziniko bat; bañan baita izen aundiko philosophoa ere.

Pernando ere izan zitekean arlote bat. "Edale ona kapa zarduna", esan oi da. Pernando'ren kapa arlotepean ere ezkuta zitekean, ez ardo-zale bikain bat —jan ta edan geiegiz baño sonatuago izau zan gizagajoa bere bizian egin izan zituan me-egunengatik—; ez ardo-edale bikañik; ezkuta zitekean goi-argi bikañez argitutako gizon bat, gizon argi bat. Batez ere buru-gauzetarako, ingenio-gauzetarako goi-argiduna.

Guztiok dakigu nolako izen aundia duan Euskalerra guztian "Amezqueta'ko Pernando" sonatuak. Ezagun-ezagunak dira aren ateraldi burutsuak eta sake xebreak. Erri guztiak izan oi dute, alako gogo ta zaletasun zerbait, buru ta ingenio-gauza oietarako. Eta nolako ixtimazio ezkutua gordetzen dietela, gero, erri guztio-tan, olako gizon buru-azkardun izandakoai! Ez bait-dira gogoragarrri, gerrateetan gogorki jokatu diran soldaduak bakarrik. Ez deporteetan arrigarri izandakoak bakarrik. Buruzko deportea da beti ere deporterik goragarriena; eta buruzko burruka, burrukarik argiena.

Ez degu guk iñor esetsi nai. Bañan ezta ez genduke nai iñork esetsi dezan, goi-argiz ukitutako gizon bat, arlote-jantzian azaltzen zaigula-ta beste gabe. Pernando bezelako bertsolari ta buru-azkar-jendeak, arlote ta guzti, ba'dute beren bekoki-gañean alako argi zerbait: argi-izpi bat, zeruko txinpartatxo bat. Eta txinpartatxo ori oso gauza ixtimagarria da. Leku guzietan.

* * *

Nork ez du aspaldi ontan ezagutzen Euskalerrian, Mujika'tar Gergorio zanaren liburu txukun "Amezketako Pernando"? Euskal-literaturak izan duan estilistik piñenetan bat izan zan, zarez il bear izan balu, gaur oraindik bizi bear zuan gizon buru-argi ta azkar ura: Mujika'tar Gergorio. Liburu orren orrietan egan, ortxe dabil geroztik Amezqueta'ren eta Pernando'ren izena Euskalerra guztian.

Bañan liburu ori izan ez balitz ere —ain dira ezagun amezketarraren ateraldiak— beste liburu batean ibilliko zan sekulan ere aztu gabe, Amezqueta'ren eta Pernando'ren izena Euska-

lerri guzti-guztian: ez Gipuzkoa'n eta Nafarroa'n bakarrik, baita Bizkaia'n eta euskeraz egiten dan leku orotan ere. Aoz ao, ta belarririk belarri dabillen ao-literaturan, antxen ibilliko zan beti ere. Areago oraindik: ba'zebillen ibilli. Eta nola ibilli ere? Euskalerrian izan diran gizonik bikañenen izena baño oraindik erabilliago, ezagunago, ospegarriago... Erriaren aoz ao. Dan libururik ederrenean.

* * *

Eta olako euskaldun sonatu baten etxeari Amezketa'n bertan itzal geiago ekarri bear ez?

Etxe txiki txar bat besterik ez dala?... Bañan etxe artaraxe —Jaunak ala nairik— iñoiz jatxi izan bada zeru goitikako, len aipatu degun txinpartatxo alakorik? Olako etxe batek —txiki-txar ta guzti ere— ez al-du merezi beste itzal ta errespeturik?

Belen'en ere ba'zan bein olako artzai-etxe bat. Èta araxe jetxi nai izan zuan, ez zeruko txinpartatxo batek, zeruko Eguzkiak, ber-berak. Ez du zer-ikusi etxearen ttattarrak ortarako. Ttattar ta guzti, olako etxea beti da errespetagarri.

* * *

Errespeta dezagun Amezketa'ko gure Fernando'ren etxea ere.

BERROSPE'K

Munduz-mundu

PRAGA'TIK

ABERATSA TA TXIROA

Txekeraz idatzitako "Vybrané pohádky české" [Bohemia'ko ipuien bilduma] izena duen liburutik artu dut ipui au. Bilduma onen egilea BOZENA NEMCOVA [1820-1862] da. Txekotar idazle emakume argi onen lan nagusia "BABICKA" da. Bohemia'ko baserriarren bizitza ta oiturrak begien aurrean ipintzen dizkiguna. Barcelona'ko Ikastetxe-Nagusian irakaslea izan zan Rudolf Slaby'k gaztelerara [La Abuela", Barcelona 1924] ta katalanerara [L'Avia, Barcelona 1924] itzuli du.

Erri txiki batean bizi zan emakume bati ustegabetarik senarra il zitzaion. Mundu zabalean bakarra gelditu zan sei seme-alabekin. Senarraren obiratzea pagatu ondoren, etzitzaion dirurik gelditu bere aurrei ogia erosteko. Auzoko bat kupitu zan ama doakabeaz eta bere etxean gela txiki bat doarik utzi zion. Bañan, bera ere beartsua zelarik, ezin egin zuen beste gauzarik umezur-tzen alde.

Erriko errotazaina aurren aitagutxia zan; gizon au txit aberatsa izan arren, etzion iñori beñere ardit bat eman. Orregatik alarguna etzan ausartu arengana joatera goseak eraginik arte. Ezin bestez, nai ta naiez, errotaratu zan. Ara etorrita, errotaren aurrean etxeko jauna ikusi zuen. Negarrez eskuan muin egin zion ukar bat eskatuaz.

Bañan biotz gogorreko gizonak etzion ezerik eman eta sumindurik etxetik kanpora bota zuen. Biotz onekoa zan errotako andereak entzun zituen senarraren ots errukigabeak eta zoritxarreko sendiaz urrikaldurik, gordeka irina ta ogia eman zizkion ama beartsuari. "Au da oraingoz, berriz bialduko dizut" aopeka esan zion. Bildur izan zan bere abotsa elduko zala senarraren belarri-
ra. Emakume txiroak biotz-biotzetik eskerrik beroenak eman zizkion andere onari baita Jaungoikoari ere, laguntza au bialdu ziolako.

Errotarik errirako bidean Joxepe deunaren elizatxo bat arkitzen zan. Etxeratzean, bertan sartu zan alarguna eta gure Jaunaren aita ordekoarengana jo zuen aurren alde otoizka. Otoi-
tzak indartuta etxera eldu zan eta berealaxe aurrei jana gertu zien.

Guziak maira jarri ziranean, norbaitek atea jo zuen. Ama lasterka joan zan idekitzera, etxekoren bat zala ustez, baña atearen aurrean ezezagun bat ikusi zuen.

"Gau ontarako txoko bat zure etxean eskatzen dizut" esan zion etorberriak. "Urrundik nator eta gaurko egunean asko ibili-
liagatik txit nekatur naiz aurrera bide-egiteko. Kanpoan gaba igartzeko eguraldi txarra egiten du. Bidazti txiroa naiz eta jateko zerbait emango ba-didazu, Jaungoikoak pagatuko dizu".

"Sar zaite barnean" erantzun zion alargunak, "daukadana, gogotik emango dizut". Kanpotarra eseri zan eta aurrekin jan zuen. Alik ongien alargunak oea egin zion eta asko poztu zan ikusteaz ezezaguna aurrekin batean belaunikatu zala gabeko otoitzak egiteko. "Oraindik Joxepe deunari erregu bat" oroitarazi zien amak eta aurrak berriz eskuak jaso zituzten eta Joxepe deunari eskatu zioten umezurtz txikiei laguntzeko.

"Zergatik geienik Josepe deunari otoitz-egiten diozute?" gald-
-egin zien bidaztiak, eta zarrenak, amar urtedun mutikoak, guz-
tien izenean, erantzun zion: "Gure aita zanak, azken arnasetan zego-
alarik esan zigun: Ez negarrik egin, nere aur maiteak. Jaungoikoa zuekin izango da ta bereziki Josepe deunari otoitz-egin zaiozue. Bera izango da zuen aita eta lagunduko dizue, onak izango baldin ba-zerate".

"Biotz garbikoak izan zaitezte beti eta ziur nago Joxepe deuna zuetzaz errukituko dela" esan zien kanpotarrak eta bekokian musu-eman zien. Gero guziak oeratzera joan ziran.

Urrengo goizean ama asko arriturik zegoan bidaztia oean ez ikusteaz. Kanpora joan zan, bañon ezezaguna iñon ere etzan agertu. Gelan berriz sartu zanean, Joxepetxo izena duen bere se-

me zarrenak bere oera eraman zuen eta esan zion: "Begira. amatxo", oe-gañean dagoen urrezko txanpon pillo bat amari erakutsiaz.

"Arren, nork eman dik ainbeste diru?" arriturik dei-egin zuen amak. "Amets-egin dut" erantzun zion semeak "gure etxean lo-egiten zuen bidaztia jaiki zela eta diru au nere ocan ipiñi zuela esanaz: "Au eman zaiok amari. Ni nauk ire zaindaria, ona izaten ba-aiz, gaitz guztietatik gordeko aut. Esnatu naizenean. ez dut gizona ikusi, bañan dirua nere ocaen gañean arkitu dut".

"Nere aur maitea" oiuegin zuen amak, "ez da ukatzekoa, Joxepe deunak gure erregua aditu zuela eta guri laguntzera etorri zala".

Joxepe deunari esker, andik aurrera etziran eskasian bizi. Bañan bere bizitza etzan len bezela beldurrik gabe. Alargunak kezka izan zuen dirua galtzeko eta bildurtu zan gizon gaiztoak ebatsiko ote zioten. Orra zergatik aur txikien aurrean etzuen diruaz itzegin, etzezaten gertakaria auzoan agertu.

"Bañan, amatxo", esan zuen Joxepetxo'k "jakin nai nuke. zenbat txanpon dauzkagun". Eta amaren baimenarekin errotara joan zan neurri baten eske. "Zer neurtuko dezute" galde-egin zion errotazainak. "Nik ez dakit" erantzun zion mutikoak eta gorri-gorri eginda gelditu zan, gezurra esateko oiturarik ez zuelako.

Errotazainak jakin-nai zuen zer neurtuko zuten. Orregatik neurriaren ondoa orearekin igortzi zuen. Amak etzuen barnera begiratu, eta dirua neurtu orduko, Joxepetxo lasterka joan zan neurria biurtzera. Errotazainak, neurria artuta, barnera begiratu zuen. Urrezko txanpon bat ondoan itsatsita zegoen. Au ikusteaz asko arritu zan eta bere gogoan alargunaren dirua beretzeko asmoa sortu zan.

"Ikusten dek, mutiko maitea" esan zion amak Joxepetxori. "egia dela diruak ajol aundiak ekartzen dituela. Gure etxean dirurik ez genekatxian, ez diat gizon gaiztoen bildurrik izan, bañan dirua gure etxera eldu orduko, kezkatu nauk norbaitek ez dizagula ebatsi".

"Badakit, zer egingo dugun", esan zion mutikoak. "Kaperaren aldare-atzetik gordeko dugu gure dirua. Joxepe deunak eman digu, berak ere zaituko digu".

"Izbidean ago, mutiko", onartu zuen amak semearen asmoa, eta dirua arturik elizatoratu zan eta an dirua ezkutatu zuen. Gero, kezkarik gabe, auzoko urira joan zan an jatekoak eroatera aurrak luzaroaren buruan ongi ase zitezen.

Berriz gaba zan eta alargunak argia itzali nai zuenean, norbaitek atea jo zuen. Atea idekitzean, bezperan bezela, ate-aurretik arrotz bat ikusi zuen, aterbe-eske. Maitagarriki gelan sar-arazi zuen eta jatekoa ekarri zion. Bañan arritu zan ikusteaz au etzala atzekoa bezelakoa. Otoitz-egin gabe oera joan zan eta etzuen aurrekin itzegin.

Amak begiak doi-doi itxi, berriz ate-jotzea aditu zuen. Oetik jauzirik, ikusi zuen arrotza atera urbiltzen zela. "Etzaite jai-ki" esan zion, "niaurrek galde egingo dut nor den". Bañan arrotzak erantzun zion: "Utzi zaidazu atea zabaltzen. Jo duena lapurra da eta Jaungoikoak bialdu nau zuek gaizkatzeko" eta atera eldurik, galde-egin zuen: "Nork joten du?" — "Ni deabrua naiz eta diruaren billa nator" kanpotik aditzen da. Orduan barnean zegoenak atea zabaldu zuen esanaz: "I ez aiz deabrua, bañan ni ifernutik bialdu niautek i ekartzeko" eta ezezagunarekin bildu eta berarekin suntsitu zan.

Biamamonean aditu zan errian errotazain errukigabea bezperagabean lekutu zala errotatik eta etzela etxera itzuli. Alargunaz landara niork ez zekian zer gertatu zan berarekin. Alargunak berri izugarria errotako andereari bakarrik eman zion. Emakume on ark bere dirutzaren erdia txiroei eman zien senarraren arimaren alde.

Alarguna bere aurrekin zorionsua zan. Seme-alabak ongi eta giristinoki azi zituen eta Joxepe deunaz beñere etzan aztu.

Norbert TAUER

BILBAO'TIK

Don Zirilo Arzubiaga-rekin izketaldi bat

Don Zirilo, abade adintsu, biotz-gazte ta langille etengabekoa dugu. Euskaltzaindiak Bilbo'n duen etxera etorten denetan, an baitauzka bazter baten berak bizkaieraz argitaratzen dituen erlijño-liburuak (gerra aurrean *Jaungoikozale*-k euskal errietako erlijñoaren alde egiten zuen lanari jarraipide bat emateko), eza-gutu dut don Zirilo izpirituz. Olako batean adierazi nion berare

kin izketaldi bat argitaratu nai nuela; baiña bereala ebagi zidan ene asmoa: etzuela nai iñola agertzerik. Ala ere argumentu batzuek ipiñi nizkion: etzela bere burua agertzeagatik bakarrik. egiten duen lan eta obraren izpiritua ereiteko eta edatzeko baik. Orduan, nolabait baietza eman zidan eta elkartu gara orretarako, batez ere gauza batzuek zeatz jakiteko, bere izpiritu ta gogoan, ezagutu dudan aldian ikasi baitut.

Jaun prestu ta jarraigarrri onek (abadeen artean batez ere) iarogeta bat urte ditu ta oraindik eztiio utzi lanari ta uzteko asmorik ere eztu.

Noiz eta zertako sortu zen *Jaungoikozale*?

1912'garren garagarrillean asi ta 1936'arte iraun zuen. Sortu euskal abadeak elkartzeko sortu zen, eta gogozago, kementsuago ta probetxu aundiagoz lan egiteko Bizkaiko euskal-errietako erlejiño kulturaren alde, piedade ta oitura onetan eziz. Guzti au euskeraz egin bear zen; zeren erderarekin ezpaitzen errez bear zen bezala irakastea ta edukatzea. Orduan biztu zen esakera au: "Euskalduneri euskeraz".

Sorterri izkuntzak iman berezi bat du biotzak ikutzeko. Ori orrela delarik derrigor egin bear euskeraz predikuak eta liburuak erriaren irakasteko; orretan dudarik eztago.

Orduan, *Jaungoikozale* sortu zenean, eleizako euskal liburuen premiña aundia zegoan eta utsune ori bete nai zen. Aurreko gizardietan egin ziren banaka batzuek, baiña ez bear zen guztia.

Euskal abade bazkun onen arazo aundienetakoa ta arduratsue-na kristau ikasbidea zabaltzea zen, dotriña argitaratuz eta errietan kristau dotriñaren batzarrak sortuz. Baita beste eratak liburuak ere: bederatziurren eta piedadekoak, herbeta arruntean idatziak. denak konpreni zezaten.

Sortu zen urtean, bazkun aren araudia *Cadena y Eleta* Vitoria-ko Obispoak onetsi ta esan zuen: "Obra au onurakor eta bear bearezkoa da".

—Errebista bat ere argitaratzen zenuten, ezta?

—Bai, *Jaungoikozale*. Leenik, 1912'garrenetik asita illean bein agertzen zen; gero amabostean bein. Geroago 1932 urtean izenez aldatu; *Jaungoikozale* izena utzi ta *Ekin* izenarekin agertu zen. astero, 1936'arte. Zorrontzan geunkan irarkola bat eta an egiten genituen lan guztiak.

—Zer kristau ikasbide agertu zuen *Jaungoikozale*-k?

—*Jaungoikozale* sortu zenean bospasei dotriña zebiltzan Bizkai aldetik, beretatik agirienak eta gogoan ditudanak: Mogel-ena

Markinan, Durango aldean Arzadun-ena, Aita Asteten itzulpen bi, hata Busturiako Bikarian ta bestea Laudiokoan.

Orduan, batasun bat egitea premiñazkoa zela ta, orduko Obispoari, Melo jaunari, adierazi zitzaion asmoa. Oso ongi artu zuen eta ez bakarrik euskerazkoa, erderazkoa ere, erdaldunentzat alegia, egiteko agindua eman zien Seminarioko teologu batzueri. Erderazkotik bizkaieraz egiteko mandatua Eguzkitza jaunak artu zuen eta gipuzkeraz Lekuona jaunak. Eginda gero bizkaieraz argitaratzeko arazoa Jaungoikozalari eman zion Obispoak eta orduan jarri zen irarkolatik atera zen aizetara leen dotriña batua, Diosesis testua.

Baiña dotriña au berria zelarik, erriak (erria beti izan baita herrizaletasunaren kontrakoa, baiñepeñean eztiola onik ekarten ikusten baldin badu, erriak erri iraun duen artean beintzat) erriak gogozago ar zezan, kristau ikasbide jaiak eta sariketak sortu ziren dotriña berria zabaltzeko ta aren bidez esamiñetako. Jaialdi ederrak aiek!

Dotriña sariketok geroago asi ta amar amaika urtetan egin ziren; zeren astiro ibili giñen, gauzak ondo pentsatuta egin eta egokiera oro aprobetxaturik, gogoz baiña. Gauza aundiegiak asmatu ta egin nai badira, geienetan ezta ezer egiten; azi txiki batek labore asko ekartzen du ongi ta eztiki zaintzen baldin bada. Gure bazkuna sortu zen leen aldian jentea batzen aritu giñen eta gero, indar apur bat artu genuenean, orduan asi giñen gogotsu. Gurasoak ere saritzen genituen beren aurreri dotriña irakasteagatik.

—Gerra ostean zer liburu argitaratu dituzu?

—*Kristiñau ikasbidea* (leengoa bera); bat, bi ta irugarren maila. *Kristiñau ikasbidearen azalbena*, Ibartxik egiña; bi atal agertu dira, *Aginduak* eta *Ikurtonak*; irugarrena, *Otoiak*, irarkolan dago eta geroago agertuko da *Siniskitza*. *Argi donea* bizkaieraz. *Umien laguna*. *Geroko bizitza*. Guzti au *Ediciones Religiosas* izenpean.

Eguzkitzaren sermoiak argitaratzeko asmoa badaukat, egin aal izango dudan eztakidan arren. Naikoa laguntzarekin topetan ezpadut apaizen artean, liburu ori erosiz, ezingo da.

—Zeinbat sermoi dira?

—Eun baiño geiago. Errietan egiñiko sermoiak idatzirik utzi zizkigun eta polito idatzita utzi ere.

Baiña guzti au bakar bakarrik egiten du gure abade onak, beti etengabeko asmo batean, etsi gabe. Bere urtetsuetan nork biotz ain ilusiñoz betea, ekaitzik gogorrena ikusita ere?

—Nola ikusten duzu gaurko zeregiña?

—Bear dugu abadeak ardura apur bat ar dezaten. Predikaziñoa bakarrik ezta naikoa, irakurten ere zaletu bear da erria. Ortik dator kultura, ta gaiñera bear bearrezkoak dira liburuak fedea indartzeko eta obeto ezagutzeko. Leiduteko zaletasuna biztu ezker liburuak ere ugaritu egingo lirake ta eskatu jenteak. Beste la erlejiñoak ezta iñoren bururik bear den bezala lantzen.

Gurasoak inportantzi aundia dute semeen edukaziñoan, ta argi nabariten da erderaz eta fundamentu aundi gabe ezi diren euskaldun neskatillak ama egiten direnean.

—Zein lekutan zagoz orain abade?

—Santa Klara mojen komentuan, Begoñan, kapellau. Gerra aurrean Zorrontzan egon nintzen koajutore, 1903'garren urtetik asita, ta an jarri genuen Jaungoikozalen irarkola 1917'garren urtean, lanak erosoago egitearren.

Abade onen aburu zorrotzak entzun ondoan, gogoan mamitu ditzagun eta balio bat eman gure baitan urteek irakatsitakoari. Bizkaiko apaizek pentsatuko zuten, noski, nola eman, jaun onek egiten duenari jarraipide on eta baliotsu bat. Ezlitzake kontutik kanpo eduki bear baserritarra ta erri xea; auek ere badute mercizi dedua, nire ustez iñork ez bezala, jatortasun benetakoa gordezten baitute gure aldi zearo aldakor, illun ta amiltegi itxurazko auetan.

A. IRIGOIEN

Naas-Maas

Irlanda eta Gales.—Williams Parry, gales-tar olerkaria

Williams Parry, GALES-eko mende huntako olerkaririk aundiena da gales-ez. Bere eriotzaren berri ikasi dugu egun oketan: badu liburu bat idatzirik (Oroitzapenak), eta bertan kondatzen digu nola gazte zelarik, 1910'garren urteko EISTEDDFOD delakoan (Bere Herri oroko olerkarien arteko garaikerra eta norgeiagoka bezala) irabazi ondotik leen saria, bere poema —*Ir Haf*— deritzaion-engatik, sartu zen bere hirira beialako errege bat bezala, jende oste aundi baten erdian, karrosa batean xutik, gazte batzuk karrosa hori eramaten zutela.

Gales-etik (Bretaña Andia) pasatuko gara Irlandara, izkuntza berdintsua (gaelikoa) erabiltzen baita bi eskualde horietan, ala nola Escozia mendikoan eta Bretaña Frantziakoan.

Baiñan Gales-en bizirik eta ein bat sendo dirauen bezala, izkuntza Irlanda-n beherapen negargarrian dago. Eta oart eman dezagun, Gales-eko herrialdea lotu ta dagoela Inghlaterra-ra, eta Irlanda berriz, aizu eta bere gain. Ondikotz alferretan omen dira Irlandako Gobernuaren xautze eta eginaal guztiak irlandia-izkuntza birpizteko.

Euskaltzaleentzat jakingarri ditazken berri eta xehetasun zenbeit eman nai ditugu. Ioanes Mirandek beste agerkari batean mintzatu da, lerdenki, gai okeri buruz.

Leenik esan bear dugu oso zail dela irlandia-izkuntza-ren egoe-ra taxutzeko eta mugarritzeko. Estadistiketan ikusten diran datoak ez dira araberako. Askok, ez mintzatu arren irlandesa baietz erantzuten omen dute.

Irlandesa ezta mintzo Irlandan, mendebal alde edo sartaldeko itsas bazter beartsu eta gabe bakar batzuek landa. *Galway* eskual-

dean bereziki mintzo da *gaelic* izkuntza jatorriz, ametatik semeetara azirik eta erakatsirik; baiñan gafiñerako tokietan eskolategian xoilik irakasten da irlandesa. Beraz, izkuntza erdi illa bezala, ezta mintzatzen karriketean, ezta bizi.

O'Cadhain gaeliko idazlari ospetsu batek dio "*Irish Times*" egunkarian, Galway eskualdean, 1881'garren urtean 155.334 presuna mintzo zirela naturalki (ez liburuetatik) irlandesez; eta 1946 urtean 73.645 bakarrik. Baiño 73 milla oketan ez dira denak naturalki mintzatzen, Eskolategitik baizik.

Goyen goienaz 20 milla mintzatuko dirala, dio *O'Cadhain*-ek amaren altzotik *Galway* guztian irlandesez, 1953 urtean. 153 milla aiek orduan, denak ziren jatorrak, amaren altzoan eta karrikan ikasitakoak. Eta 1946'garren urteko 73 milla horiek eskolategian ikasitako dira geienak; zerbait dakitenak baiñan dudarik gabe arrontean usatzen ez dutenak.

Irlandesa berez mintzo den eskualde hortan (*Gaeltacht* deritzaie gaelikoz eskualde oieri) irlandia-izkuntzak galdu du 1926'garren urtetik 1946'garrenera 100-etik 20.

Ain da gutti usatzen karrikan irlandesa non, *O'Cadhain* horrek dio Irlanda'ko aurrrik geienek eta azitako jende askok uste dute irlandia-izkuntza Eskolategi eta liburuetako gauza dela, baiñan ez zera bizi bat. *Galway* ortan, *Kerry* peninsula, *Dunmore*, *Aran* eta *Conemara* ugarteetan, eta beste leku bakar batzuetan mintzo da oraiño antziñako mintzaira. Ogei urteen buruan, dio izkiriatzaille horrek, jakingo da baditakenz irlandesari eutsi bizirik dirauen tokitan. Baiñan, gaur bertan ofizina publikotako morroiek berek ez omen dakite bertako izkuntza. *O'Maolbhride* beste idazlari batek dio, "revivalist" zabalkundea egin arren, denbora oketan, diru eta laguntza aundiak xautuz iragan Gobernu guztien aldetik, beeratzapen negargarria ezdela gelditzen, (*the same fatal decay has continued unchecked...*) eta geroago dio; baiki, irauten duten irlandes mintzoko erri ta iriak baldin sunsitzen ba dira, ez ta egiazko itxaropenik izango, geroago mintzaira berriz pizteko eta zabaltzeko:

("Certainly, if the remaining Irish-speaking communities go out of existence no serious hopes can be entertained of further developing and extending the use of the language...")

Irlandesa mintzo den toki horiek beartsuen eta murritzen dira, eta gabezia eta miseria unengatik iges egin bear izaten dute jendeek toki aberats-agoetara, ingleseaz mintzo diren tokietara. Uste

dute hangoek diru laguntzarekin, gabezia eta errumeskeria arinduz, sendotu dezaketela izkuntza gaixoa; baiñan guk ikusten ilugu hemen, euskaldunek aberasten direnean lagatzen dutela bere elea, eta hau baztertzen eta kukutzen dela toki arlote eta urdinetara.

Gales-en, aitzitik, bizirik iardokitzen du mintzaira zarrak eta beren Eskolategietan bi eletan irakasten da.

GOETHE-saria Gabriel MARCEL-endako

Gabriel MARCEL filosofo andi bat da, bere "*Journal de Metaphysique*" delako famatuarekin. Kristau existenzialisten buru ta gidari bezala da eta ildo sakona urratu du gaurko eguneko gogoeta-lari goienekoen artean. Idazlari edatu eta joriak *Nouvelles litteraires* aldizkari frantses ezagunaren kritikoa bezala izkiriarietzen du.

Kristautu eta bataiatua izan da 40 urte zituelarik; komedia egille bezala ezagun da "*Rome ne sera pas Rome*". Orai "*Feux Croisés*" idatz saillaren zuzendaria da; bertan argitara ematen dira mundu guztiko novela gallenen itzulpenak.

Goethe-sari hori Hamburgo-ko Unibersidadek ematen oi du, "gizatasun osoaren ongille bateri", urte bakoitz; ez ta txoil izkiriarietzen bateri emaiten, eragille bateri baizik.

Joan den aldi batean eman izan zaio *T. S. Elliot* angles filosofo eta idazlariari. Virgil Gheorghiu rumano idazlariaren "*La hora 25*" liburua argitara ematen lagundu zuen eta ondotik jakin Gheorghiu ori nazi-en adiskide eta iuduen etsai bortitza izan zela, eta nola Marcel hau iudu arrazakoa den, autsi zuen harekin, Gheorghiu-ren bikotasuna azaldurik. Rumanoak iges egin bear izan zuen Argentina'ra; eta Peron'en bizitza bat idazten ari zelarik gertatu zen buruzagi horren itzulipurdia eta ererikoa.

Hamburgo-ko epaikari guztien aburuz emana izan zaio sari hori.

Heine-ren eriotz urte muga

Enrik HEINE.—Aurten aipatzen da letradunen agerkarietan eta bilkuretan aleman olerkari ospe andikoaren hiltzearen eun-garren ureturrena. "Düsseldorf irian sortua 1797 urtean, Paris-en hila 1856-garrenean. Liriko sailan leeneko lerroetan dago poeta hau eta bi alderditako dira bere obra geienak; alde, ezti, leun.

minbera, nigar eginarazi-raiñokoak; girbiñetik berriz latz, kirats. lotsagabekoak. Iudu arrazakoa zen.

Alemania-tik aspertua bezala Paris-era joan zan handik geiago ez itzultzeko. Bere aur denboran ikusi zuen Napoleon-en tropak bere irian eta Napoleon-en ospe aundiak liluratu zuen gure alemanttoa, beste Goethe bat bezala. Arroa zen ezin geiago, ausarta eta aldakorra; leenik Napoleon-en miresle, ondotik haren etsai.

Amodioan zoritxarrekoa izan zen; bere kutun batengandik, (bere lengusina Amalia) ezespren gordiñenak artu zituen, eta betikotz zauri ori bizirik gelditu zitzaion. Bere emaztea soraioak ere bere bizi guztian paira-arazi zion.

Badugu euskerara itzulikaturik bere olerki batzu, J. Arregi-ekin, edergarridun politekin Iruñe-ko Moreno-ren eskutakoak; baiñan egia esan Arregi-ren euskara latz samarra zaigu.

URKIJO Mintegiko Solasaldiak

Joan den ilbeltzean eman zuen Aldundegiko Liburutegian. illabetearen azken ostegunetako solasaldietarik bat, Lekaroz-ko A. Donostia folklore-lari ezagunak.

Biziki jakingarria itzaldi hori; A. Donostiak bere arraitasun eta gizatasun atsegiñenean kondatu zigun gertakizun bitxi eta otoitz zaar, gure mendi-zokoetan bilduak; erriko otoitz jatorrak: askok jentillaldi denbora aietako kutsu bat nabari dutenak: ototzak illargiari, iguzkiari, eta abar. Jendea egon zitzaion agoa zabalik; eta irakurleari derrogu argitara eman gogo dela itzaldia osorik.

Otsaillaren solasaldia Alphonso Irigoyen, Bilbao-ko jaun gaztearen gai egon zen: literatur-euskera tankera berri batez mintzaturik, eta mintzalariak erderatiko euskerean artu oietatik au sarki onartuz. Eta martxoko solas-aldia berriz, azkeneko jaunari erantzuten bezala, Nemesio Etxaniz apez jaunak egin zuen, geiegikeriak ezetsiz bezala eta erdiko bide batez bulkatu nairik idazlariak.

Gai nekagarria auxe, aspergarria ez esateko, euskeraren idazteko tankerari dagokiona: alferreko eztabaia unatik ez da sortzen, ez ta sortuko ere, ixterbegia eta aserrea eta adieziña besterik. Emen aldizkari unetan ez oi dugu onartzen alako aserre bideak, ezta geiegikeriak ere, alde batekoak edo bestekoak direla.

Tetelekero aunitz entzun bear izaten dira alako gaia abiatzen den bezain fite. Askoren iritze sendo bat da, Euskal Literaturak, il edo bizi, goien maillako obra sakonak bear dituela... Nago ni, dugun Literatur eskas, errumes eta beartsu dioten ori ber bera ere, euskaltzale geien-geienendako aundiegia dela.

Ogei euskaltzaleatik, zenbatek ezagun ote dituzte, bada, gure autore zaar baliotsu oriek?... Orduan zertarako ainbeste arrabots? Eta euskara garbi edo kutsatu auzi orretan berriz... ikasi dezagun leenik menditarren artean usatzen diran euskera orren esaerak eta joskerak; euskera garbi dezagun, ez itzetan alafede. esakeretan baizik. Menditarren artera neke baldin ba zaigu jotzea, alferkeria astindu eta lot gaitezen autore zaarren liburu bakan oietara.

Berri jakingarria. Orreagako gataska

Franziako agerkarietan irakurri da Damaso Alonso, espaniar jakintzalari ezagunak kausitu duela paper zaar bat, XI-garren mendekoa, Errolan-en Eresia baiño antziñagokoa, 1030 urtekoa, xeekei; eta Orreagako gataska-ren berri dakarrena.

Eskuzizkiribu orrek dio Errolan etzutela suntsitu sarrazenek, euskaldunek baizik; bertan ez da aipu Ganelon-en faltsukeriaz. Euskaldunendakó berri aipagarria deritzagu, egiazkoa baldin bada, eta guk irakurri dugun gisa berean ezartzen dugu emen.

Euskal Literaturaren ikasgaiak

Urkijo Mintegiak eraturik asi dira apirillean Aldundegiko areto batean, Euskal Literaturaren ikastaldi batzu, astean bein. ostegunetako 7 1/2 orduetan.

Euskera zerbait dakitenentzat dira, eta irakurtzen eta bereziki euskaldun idazlari aipatuena irakurtzen ikasi nai dutenendako. Mitxelena gure lankide jaunak emanen du irakaskintza hori.

A. IRIGARAY

JAN-EDANAK

Aldizkari ontan bertan orain illabete batzuek argitaratutako gure lantxo batean genion, osoro euskeraz jan-edan-gaiaz idatzitako libururik, bat bakarrik ezagutzen genuela: Tolosa'n, 1889-garren urtean, "Cocinan Ikasteko Liburua" izenez azaldua. Ta ala zan. Baña lantxo ura argitaratu orduko, izan genuen mota artako beste liburutxo baten aztarrena, ta, azkenik, oraintsu eskuratu degu beraren ale bat.

Liburuxka onek "Escualdun Cocinera" deritza, ta Baiona'n, 1864'garren urtean, P. A. Cluzeau *baithaco imprimerian*, argitara eman zan.

Irurogei orrialde ditu, ta eun da irurogei-bat jaki, maiazken eta likur-prestaera dakarzki. Gaiñontzean, jakiña, Lapurdi'ko euskalkieraz idatzia da, ta frantsez itz ugariz josita. "Abisua —dio bere bigarren orrialdean—. Liburu huntan hanitz gauza frantxes gisa izendatuak izanen dira, ezdakiulakotz eskuaraz izenak".

Jaki-gertuera-bilduma bezala ez du asko balio. Gertuera geienak arrunta-samarrak bait-dira. Gañera, iru edo lau ez beste guztiak, jatorriz erbestekoak dira. Euskalerra kanpotik sartuak, alegia.

Izkeraz ere ez da goiko mallakoa, baña, orratik, badu ontan euskal-usaia, ta antziñako nabarmena, gañera.

Egia da, len esan degunez, frantsez itz eta frantsesetik sortutako asko erabiltzen dirala "Escualdun Cocinera"n. Adibidez: *citron, cornichon, carota, amanda, ecreviçac, cochevisac, yus, irris, hachicha, arrosatu, grillatu, flanbatu, petillatu...* Amaika onelako itz ba-datoz liburutxo ontan! Baña euskerazko jator-askoak ere bai noski: gerren, sister, ahur, artha, lumaki, sanyatu... Alaber, erabiltzen dira euskal-itx batzuek txit esangura bereziaz ere: yo=*batir*, erraustatu=*espolvorear* eta abar. Anemenka arkitzen dira, berebat, esakera ernagarriak ere: "noizetik noizera", "noiz eta ere", "su ezti", "amanda ezti ta khirexak", "irin-lore", "aur-

diki duen yusa”, “emaiten zaiote zenbet iskilinba sistako”, “bear den kantitatearen arabera, sukriarekin arauka”, ta abar ta abar.

Beraz, eta gure iritzi apalez, mai-zabal-zalentzat baño euskalariantzat ernagarriagoa da gure “Escualdun Cocinera” au.

Amaitzeko: ona bertan datozen “errezeta” batzuek.

“OGI-ZOPA.—Zopa guzietarik xinplena eta errexena. Ezarrazu supier batean behar den ogi-axala mehe pikatua eta kolore ederrekoa, ixurazu gainera bi zalhi edo kullera handi salda ogiaren trenpatzeko, eta gero bethetzazu supiera. Eltzeko berdagailiak azieta batean berex zerbitzazaitzu”.

“ODOLGIAK.—Garbi zatzu ongi hertziak eta utz zaitzu trenpan ur freskoan gau guzia arramu hostoekin; emazu egosten xerriaren burua, beharriak, muthurra eta mihia khendurik, emoitzu karrotak, nabetak, perrexila, baratxuria, zenbeit biper gorri, xingar gizen puxka handi bat, eta xerriaren biria xiri batean sarturik goiti yuan ez dadin; horiek guziak egosi-eta hatxitxa zazu, salbu xingarra xehatu bear da puxketan; emaitzu horiek guziak xerriaren odolian, emaiten duzularik gatza, biper beltza, tipula fritatua eta espizeria puxka bat; emaiten duzu pasta hori suaren gainean eta bethetzen tuzu hertziak, estekaten tuzu odolgiak eta egosten xingarra egosi duzun ur hartan berian, bethi higituz eta xistatuz iskilinba batekin. Ezagutuko duzu noiz diren egoziak odolgi lodia urratzen hasten denian”.

“AINGIRAK SALTSAN.—Behar da tipula xehatua fritatu. Khen zazu kasola sutik eta eman kullera on bat irin uzten delarik puxka bat gorritzerat. Trenpatzen da emeki bi baso ur eta baso bat arnorekin. Emaiten da aingira lehenik suan pasaturik, frottaturik eta txehaturik; uzten da egosterat eta emaiten zaizko ogi-axallak xiorturik eta kullera bat sukre”.

“ERREGE-BISKOTXA.—Hartzaitzu zazpi arroltze fresko, yo zaitzu xuringoak elhurra bezala, emaitzu zazpi unza marmalade asko xuringo horiekin yoten tuzularik berriz; gero emaitzu bortz arroltze gorringo. Yo zaitzu guziak oren laurden bat. Hartzaitzu zazpi unza irris-irin eta zazpi unza sukre nahasten tuzu bertze goitikoekin. Anthola zaitzu paper moldetan eta errearaz zaitzu arras su eztian”.

A. A.

EMAKUMEAK

Aspaldi ontan, bai egunkarietan eta bai aldizkarietan, Eisenhower, Kruschev eta beste orrelako gizasemeen izenen ondoan eta malla berean, emakume askorenak ikusten ditugu. Adibidez. Ingalterra'ko Margarita printzesa ta Monaco'ko Raniero'ren emazte-gai Grace Kelly'rena, Sofia Loren eta Haudrey Hepburn'enak...

* * *

Marilyn Monroe ezkonduko ote zaigun, diote. Zeinekin? Arthur Miller idazle Ipar-amerikano ospetsuarekin, noski.

Arthur Miller au, dakizuten bezala, "Viajante baten eriotza" deritzan antzerki ezagunaren egilea da, ta oraindik bere emaztea bizi du.

Beraz, aldearez, ausi egin bearko du lengo ezkontza.

Egia esan, Hollywood'en onelako lanak erraz, usu ta lasai egiten dituzte.

* * *

Udaberriko andere-soñekoei buruz iruzkin eta esamesa ugari badakarzkie emakume-aldizkariak aste auetan. Batez ere, Frantzia'koak.

Mousseline, organza, dentelle, prince-de Galles... Auek izan go dira aurtengo udaberrian geiena eramango diran oial-motak.

Tankeraz berriz, erdi *Directoire* erdi *Second Empire*-antzeko

soñekoak, au da, Ingres (1780-1867) ta Constantin Guys (1805-1892) pintatzalleen irudietakoak, erabilliko omen dira, Paris'eko moda-zaleak ao batez diotenez.

Beraz, udaberri ontako andere-modari egoki datorkio antziña-ko galderantzun ezaguna: "Zer berri? — Zarrak berri".

* * *

Liburutegi guzietan gutun berri-samar bat daukagu salgai. Carmen Laforet'en "La Mujer Nueva" deritzan eleberria.

Idazpuruak aditzera ematen duan bezala, eguneko emakume baten bizitza du gaitzat. Zeatzago esateko: fedea zearo galdu ta, bide okerretatik —eta ain okerretatik!— ibilli ondoren, Eliza'ren habesean egiazko pakea billatu ta arkitzen duan emakume baten kondairatxo ernagarria.

Ez uste izan, ordea, sermoi-antzeko irakurgaia danik, Erligio-arloari buruz sermoi batzuek adiña balio badu ere.

Ongi tajutu ta idatzitako *novela* da, baña, bear-bada, ta batez ere emakume batek egiña izateko, gogor eta portitz-samarra.

Eleberri onek 200.000 pezetako "Menorca" saria irabazi zuan. gizakume frankorenak atzean utzirik...

Noiz gertuko ote dira Euskalerrria'n berrogei milla duroko literatura-sariak? Eta, gero, noiz emakume batek irabazi?

* * *

Oraindik-orain, Balentziaga'k New York'en erakutsi du bere Paris'ko jostundegiko andere-soñeko-sail berria.

"Hotel Ambassador"-en egin zan erakusketa au, ta berealdiko garaipena iritxi zuan Ketariar *modisto* ospetsuak.

Jendetza ikaragarria bildu omen zan, sarrerak, bakoitzak eun dolar balio izan arren, aitzeraño noski.

Windsor-dukeak, Vanderbilt, Dali ta beste onelako New York-en bertako ta Washington'go aundizki geienak ere, an omen ziran.

Iñolaz ere, egungo egunean euskal-izen gutxi izango dira munduan Kristobal Balentziaga'rena bezain ezagunak.

* * *

“Emakumeak gizonari doaiez garaitzeko, ez dauka bide bat baizik: gero-ta emakumeago izaten saiatu” (Ganivet).

* * *

“Kalte aundia egiten dautse gure izkuntz gaixoari, erri txikietatik aundietara etorten diran neskame ganorabako gangar apainduri zaleak; bada burua arro dabela ta *parpallaz* beterik euren etxetara doiazanean, badarotz bakotzak, euren guraso ta anai-arrebai erakusteko, berreun erbesteko itz txarto entzun da oker ikasirikoak, eta or geldituten dira gero itz gaistoak erri txikietan betiko” (Domingo Agirre).

* * *

“Kalean badabil andrea, eztabil ondo etxea” (euskal-esaera zarra).

MAITE

Z I N E M A

LE DEFROQUE ("EL RENEGADO"). — Istilluak sortzekoa izan degu film au. Izan ere, gaia eragingarria zun, eta egunero ez datorkiguna zineman: MORAND apaizak utzi du sotana eta apaiz-bizitza zapuzturik bizi da. Eztabaiak, jakiña, teoloji alde-
tik ibilli dira. Eta bai teolojian eta bai kristautasunean zer ikasi asko daukagula aitortu digute jardun oiek. Egia esateko, eta egi pozgarria, gure artean askok, geienak agian, ontzat artu dute.

Gaia ain ausarta izanik ez da arritzekoa, une batzuetan, alderdi labaiñetatik igaro bearra. Ainbat geiago, apolojetika asmoz sortua bada Morand apaizaren ixtorio ori. Biotz estuarena da, ordea, bi edo iru nolabaiteko xeetasunetan planto egin, eta beste guztia, antze lanaren ats eta mamia bera, baztertzea. Jaramon gutxi egingo genioke txikikeri oieri, oker baleude ere. Guk, film onetan, kristautasunaren ikasbide sakonak ikusi ditugu. Lagun urkoaren maitasuna, otoitzaren indarra, kristau-animen al-kartasuna, apaizgoaren iraupena, eriotzaren mixterioa: auek dira film onen gun eta muñak. Eta egi oiek zuzen eta antzetsu azaldu ezkerro..., ez al du merezi film orrek zinema katolikoaren izen eta aipamena?

Alde ortatik ez degu zalantzik. Erakuspen ongarrria film onena, kristau izatea itxuran eta oiturazko legeetan geiegi ezartzen degunontzat.

Johanon'engana gatozen. Johanon film onen zuzendari, gaia-
ren asmatzalle eta gañera aktore bait degu.

Antzelanean armonia iristen dira lanak. Trajedi malletaraño igotzen da filma zati batzuetan, iru eriotzetan adibidez: apaiz zarrarena, gudari atxituen kanpoan; Morand'en amarena, semeari besarkaturik, apaizaren barkapena artean; eta Gerard apaiz gaztea bere lagun okertuaren eskuetan korputz gelditzean. Kabaretetik irukoitzaren irteerak iñarrosi gaitu, baita ere deabruari

“Azaldu adi!” dei egin artean, Morand’ek etxean darabilzkin burruka etengarriak. Trajedi baten antzelari derizkiogu Pierre FRESNAY aundiari, eta bera da soil soillik film onen edertza lle. Morand apaiz okertuaren nortasuna eta izakera Pierre FRESNAY’ren korputz-animetan aragitzen dira. Begirakun ura czin azaldu itzez. Arrokeriz nausitua dun barne guzia, alde orotatik nabari zaio. Ibilleran bertan ere, ikustekoa da, amaren korputz atzetik, illerrira joaki, daraman aidea.

Ez dio ordea irau nazten zuzendariak, erorialde gabe, ixtoria-ren biziari trajediaren ats goitarrean. Erorialde oiek ez izaki! Ipuia bera erortzen da, batez ere, erdian: Gerard etxera, Alemani’tik itzuli, eta andregaiak darabilzkin alegiñetan. Aktore lagunak ere urruti egon, alegia, Fresnay’ren garaitasunetik.

Sekuentzi batzuk, erdi-alde ortan ere, baditu on xamarrak. Gogoratu Morand’ek, Sobornan, apaiz lagunakin izaten dun alkarrizketa. Zinemaren lerro garbirako oker bat, ordea. Sekuentzi ori teatorako eta teatroeran eramana izatea, ain agirian atze-aurrez ebakia izanik. Au du beste utsa Johanon’ek. Nabarmenegi egiña dago sekuentzien bateratzea. Maiz, adabaki josiak dirudite. Or egon arloa. Zinemaren ixilpeko baliotsuenetakoa, irudien bateratze ortan bait-datza.

Erabat esateko, esanak esan, ez giñake, ala ere, aserre, urtearen buruan, olako film geiago ikusi al bageneza. Ta ez, ainbeste ixtori aizun, beti lelo batekoak eta ain aspergarriak.

ANSOLA TAR GURUTZ

ROBINSON CRUSOE.—Ezta au Buñuel’en “Zakur andaluz”. Denentzat, azientzat eta aurrentzat ere bai, ari da oraingoan. Beude beingoz bide berriak: gabiltzan leengoetan barrena.

Eta, alaz guttiz ere, eztira bide oek zearo betiko bideak. Buñuel’ek badu, denentzat ari bada ere, zer berezi bat. Buruz dakigun ipui onek, aurtxorik beldurtiena asaldatuko eztuten Robinson’en ibillerak, berak esanda, uki gaitzake.

Zenbaitek alde auetan —Ganivet eta Sánchez Mazas datozkit orain gogora— Robinson beeratzeari ekin dio, bigarren maillako giza-sinbolua, merkatarien neurrikoa, dela-ta. Eztakit, ordea Deus gutxi ote da, bere esku utsen eta alaberrak eskeñi dizkion lau pusken laguntzarekin, inguruko etsai itu eta begidunei gogor egitea? Deus gutxi ote da, batez ere, nori bere barruan barkadadeak sortzen dizkion deabru menderakaitzak makurtzea? Gizontasun osoa bear orretarako, iñoiz gizontasunik bear izan bada. Moldatuko ote giñake Robinson adiñean, orrelakorik gerta

balekigu? Gu —ni beintzat—, ez, eta lanak izango lituzke Sánchez Mazas jaunak berak ere.

Dan O'Herlihy'k —leen aldiz aditzen dut bere izena— presutasun berezia eman dio jantzi duen pertsonari. Eta, Robinson izaki, bakarrik zegoen. Buñuel'i eskerrak leenbizi eta berari gero, eztu koloreak berak ere film au itsustu. Eta zernai itsus zezakean.

ROMEO AND JULIET.—Renato Castellani'k eskeiñi digun XV'garren mendeko Verona'k eztu berdiñik izan zineman. Arri zaarren azal oriztak eztario kartoi-usairik. Zeru garbiak —eta an, urdiñaren gaiñean, bizpairu zugaitz liraiñen osto illunak— *Quattrocento*'ko pintatzaileenak dira. Jantzi-soiñekoak, etxe-barranak, Vlad'en musika, dena da eder baiño ederragoa. Eta ordukoa.

Gutxien ageri dena, bear bada, Shakespeare. Badakizute zer gertatzen den operarekin. Musikoak, buruan dauzkan musika-zatiak kokatzeko, zenbait agerraldi bear lituzke: maitaleen bakar-kako izketa, edo erri osoaren plaza nagusiko billera, edo agure begiragarriaren illetak, edo bi etsairen burruka... Iñorengana jo bearke du batzuetan, ea iruten dion ari berririk ale bakan oriek elkarrekin nolazpait ere lotzeko. Besteetan, egiñik arkitzen du lana norbaitek, orrelako usterik gabe, antolatu zuen gaiean.

Orrelaxe, Shakespeare'ren itzak artu ditu aitzaki Castellani'k. Ba ote zitekean libreto oberik begi-belarriak ederrez asetzeko? Eta, ari den musika arrigarria denean, eztio iñork itzei jaramon andirik egiten.

Galduan irten aal gera? Eztakit. Pizkunde-arokoak oso zuten gogoko gaxte-gaxtetango maitasunaren indar purrukatzaileak dakarkien ondamenak azaltzea:

Amoria itsu da ta eztazagu zuzena
Eztu uste berzerik dela lekot maite duyena
Suyak bano gaizkiago erra diro gizona
Itxasoak ez iraungi eraxeki dadina.

Guretzat, herriz, ipui ori, entzunaren entzunez edo, lizunduxea ageri da, eztu leenagoko indarrik. "Zorte etsaiak" Romeo eta Julieta nola galbideratzen dituen herriz ere astiro-astiro ikusi eta entzun bearrak ezgaitu agian geiegi kilikatzen. Aspertuko ote geralako beldurrez edo, klasikoekin gaudela aspertzeari ezpaitezkiogu egoki, klasikoek egia esan maiz gogait eragiten badigute ere.

Duela zenbait urte —ez ainbeste, orratik— bestea ikusi gen-
duenok —Norma Shearer eta Leslie Howard'ena, eta John Ba-
rrymore'ren Mercutio— badugu alare zalantza bat. Maitaleak
etziren gaztetxoak, oraingoak bezala; inguruak etziren onen zo-
ragarri, ez alderatzeko ere. Baiña, alare, ipuia zaarra eta asper-
garri xamarra, eta zatarrak erdipurdikoak izanik ere, badu tea-
troak alako "zera" bat, emen arkitzen eztuguna.

L. M.

A D A B A K I A K

Galderantzunak

A.'tar B.—Ba-aldakigun *manchismoa* zer dan? Bai, noski. Gure jakinduriak bazterrik ezpaitu...

Manchismo-edo dalako ori txosperriko pintura-eskola bat da, ta Ipar-Amerika'n, azkeneko gerratean, jaio zan. Wols, Pollok eta De Kooning margolariek sortu omen zuten.

Oraindik-orain, Antonio Saura pintatzalleak onela zion: "*El manchismo*... participa del arte abstracto en su vertiente expresionista, de la desintegración de la forma y de los hallazgos del subconsciente".

Argi dago?

* * *

Oriotar bat.—Egia esan, guk badegu, Donostia'ko estropadei buruz, geren iritzi-zeatza. Baña, gai au —alegia, zer izango litzaiken obe: bira batean ala irutan jokatzea— labain-samarra ote dan, derizkiogu.

Dana dala, gu lege-zar aldekoak arlo guzietan edo geientsuetan gerala aitortzea, aitortzen degun bezala, gaurkoz naikoa izango dala uste degu...

* * *

Ezkontza-kontu ta diru-arloak Atal onezaz landara gelditzen dira. Baña, tira, erantzuera bidez, aldatuko dizkitzugu ondoren. zure galderetan erabiltzen dezun gaiari egoki dagozkan bertso zar-jator batzuek.

Soñian euki arren
jantzi sedazkua,
erakusten ez ba-da
diru-dun zakua,
kontuz egin, mutillok,
ezkontza-tratua,
sartu ez dagitzuen
erbitzat katua.

LIBURUAK

Lizardi'tar X. BIOTZ-BEGIETAN. OLERKIAK (POESIAS VASCAS, CON TRADUCCION CASTELLANA). Industria Gráfica Valverde, S. A. San Sebastián, 1956.

Galdezka asiko bagintzaizkio edozeiñi, mundu guziko literaturaren berri billa, lan gaitz eta luze orietakoak lituzke aurki aotan. Gizonak bere irudira —poema epikoetan, dramen, kontakizunetan— sortu dituen erraiñu iraukorrak gogoratuko litzazkioke leenbizi: Edipo, Macbeth, Don Quijote, Faust, Aita Goriot, Stavrogin eta orrelakoak. Ezin uka diteke sorkari orien anditasuna, eta eztago ukatu bearrik. Eta, ala ere...

Bada literaturan lore apal eta izkutuagorik. Eztiote, ordea, tiki eta labor izanagatik, iñori ederrean zorrik. Egiazko lirika, izen orren duin dena alegia —ezpaita aski itzak lerro lerro banatzea—, da noski giza-mintzoak menderatu duen gallurrik garaiena. Soilla eta apaingarririk gabea delako gutxiagok ezagut eta goza badezakete ere, ezta sortu itzen bidez, bere utsean, ezta sortuko ere, poesia barrenkoi eta bakan orren antzekorik. Soñuz, musika dirudi, eta musika baiño askozaz ornituagoa ageri da gogoetaz.

Gurean, beste nonnai bezala, eztira asko izan egiazko lirikoak. Lotsarik gabe aitor dezakegu. Eta norbait autatu bearrean, Lizardi autatuko genduke askok, iñori ezer kendu gabe, euskal-lirikaren ezaugarritzat.

Uste baiño geiago zor diogu Lizardi'ri. Berak jantzi eta biztu digu, aurrenik, euskal-lurraldea. Edertasun berriz estali digu la esango aal dugu; edota gordean zegoen edertasuna idoro eta ager-arazi duela? Dena dela, inguruan izango ditugu aurrerantzean ark biztu zituen itxura xotillak: Udaberri neskatxa, urdiñez jantzia, basoak maitea; goizegi karraxika asi zaion otalore eziñegona; Uda, mendiaren eguerdia; Negu agurea; Itzal beltxe-

rana, Baso'ren umea; Jaun Iguzki orailla, legorteen aita; bere ama, Gau naroa, ezagutzen ez-tuen Egun begi-urdiña; Pago perxenta gaztea; lurrezko jauregian bizi den Kilker olerkari arlo-tea; Urretxindor adiskidearen ilkizunetara berandu beldurrez leiatzen diren txori-saldoak, eta ainbeste ta ainbeste. Maitagarri bearrean zen oraindik Lizardi asi-berri artan: laster sortu zuen orratik, bere baitarik, Chaho'k eta Arakistain'ek asma zezake-ten baiño Mitologia jatorragoa eta, bere-berea zuelarik, gurea-go. Eta orrenbeste gipuzkoar langille elkarren leian ari bazaiz-kigu ere, oraingo gisan, mendiak murrizten —edo geienez piñu beltzez jazten—, eztute, egiñaalak egin arren, Lizardi'k utzi zi-gun baso antzaldatua soilduko, arako leioak itxitako jauregia di-rudien ura, atsedenaren eliza, gau argi izarrez josia goian eta ur berdeak —izar irudiz zirtatuak —beean dituen.

Eta orrenbeste izakiren izaera itxuraberritu zuen izpirituaren gardena eta garbia! Eztut nik esango, arrokeriz mintzatzea litza-ke-ta, euskal-arima zer-nolakoa den aditzera eman duenik. Bai, ordea, adierazi duela zein den euskal-eredua, euskaldunik geie-nok, denok ezpaldinbada, maite dugun ametsa, xamurtasunez eta ixiltasunez naasia. Ezta amets utsa, bein bederen mamitu baita, Lizardi'gan. Aren gogo erne, beratx eta irrikor, bare eta aldarte-tsuak —iguzki eta laño, eta odei ñabarrak zeruan barrena laster-ka— opa zuen bizi eta eriotza ortxe dago, itz gutxitan emana, “Urte-giro”-en azken ogeitasei bertsoetan, eta eluke iñork, bur-niz eta tupikiz ondu nai balu ere, irudi sendogorik sortuko.

Maiz ari gera euskalduntasunari buruzko asmo eta lanak adie-razi bearrean. Zertarako? Adieraziak dauzka Lizardi'k, ez guk esan genitzakean baiño ederkiago bakarrik, baita zeatz eta zo-rrozkiago ere. Erraiñu artean bizi zen amesgille ark, egiazko poe-taren doaia izaki ori, begi argiakoak baitzituen lurreko gauzeta-rako jakintza-gizonak baiño. Asaben lokarri zaarra ezpaldinba-da eteten, eztugu besteren bearrik. Aski genduke beti begien au-rrean edukitzea euskerari “amets-bideetan barna” eragin zion ibillaldi luze ura. Euskerak iñoiz egin duenik ederrena, eta ala-re egiteko —gerok egiteko— dagoena.

Zenbaitek esango du, bear bada, azal zailla dutela Lizardi ren olerkiak. Orrela gertatzen ere da geienbat lirikorik onenekin. Utsaren inguruko azal atxegiñak, musika itsaskorak bezala, go-gait eragiten digu luzaro gabe. Mamia bear baitu lirikak, eta ma-mi joria, bein ta herrero irakurriko badugu. Lizardi bera ere iz-keria eta neurri erraz ta errikoiagoen atzetik zebillen azken-alde-ra: zortziko ttikitan ondu zituen “Etxeko sagastia” eta “Egamin”

olerkietan, esate baterako. Naiago nukean onako aukerak ere jasoz balitu Labayen jaunak bilduma ontan, ezin bestean "Etxeko keea" kentzen zuelarik ere. Izkeraz ez ezik, baita barren-ixuriz ere etzegoen olerki orietatik urrutiko beste euskal-liriko andi baten ukitua.

Beste zati bat bada, bazterturik gelditu bear elukeana: *Yakintza*-n agertu zen "Gazte'ren esnatzea". Ezta eskuarki Lizardiaren onenetakoa, ezta poesia utsa ere, baiña bai saio jakingarria. Badirudi il-berri den norbaitek euskerari ukatu zion doai ura azaldu naiean zebillela, "barren-bizitzaren jario igeskorra" adieraztekoa, alegia. Saio ori, gafiñera, sail batetik bakandu omen zuten.

Bi itz esango ditut, eta askozaz geiago bear lirake, argitaldarien lana goratzeko. Ezin obeki atera du liburua, txukun eta dotore, Valverde-etxeak, eta Antonio Valverde'ren edergarriak ez tute nere laudorio kaxkarren premiarik. Auxe esango dut, auzokoen saillean sartuko banaiz ere, Valverde'ren edergarriak Lizardi'ren poemen gogaide jator direla. Ori zuen opa noski artista trebe eta egiazko Lizardi-zale onek.

Orain, azal eder onekin eta ain apainkiro erderaturik, zabal genezake erdaldunen artean euskal-lirikaren erakusgarri au. Betiko leloa aipa bearrean naiz, berriz ere. Auxe da norinai euskeraren gaitasunak adierazteko biderik zuzenena: euskal-ederlanak sortzea, eta batez ere liburutxo au bezala euskeraz ain aise, erderaz ain nekez eta kaltez eman ditezkeanak.

Azkenik —*last, but not least*—, aipa dezadan leen argitaraldian ainbeste bider irakurria dugun Orixe'ren itzaurrea. Bearrezkoa da bi izen aukerak beti elkarrekin agertzea. Nabari baita zen bat zor dion euskerak Orixe'ri Lizardi'ren bitartez ere. Eta ezta gutxiagorik merezi eriotzak eten ez tuen adiskidetasun ederrak. Orrek esan du. Orixe'ren aoz. iñoiz adiskidetasunak —edozein izkuntzatan, dakidanez— esan duen esaldirik ederrena:

Bekokian dik aren itzala,
lagun dik oraindik ere.

L. MITXELENA

E. Bustintza "Kirikiño. ABARRAK. Publicaciones de la Academia Vasca. Donostia. 1956.

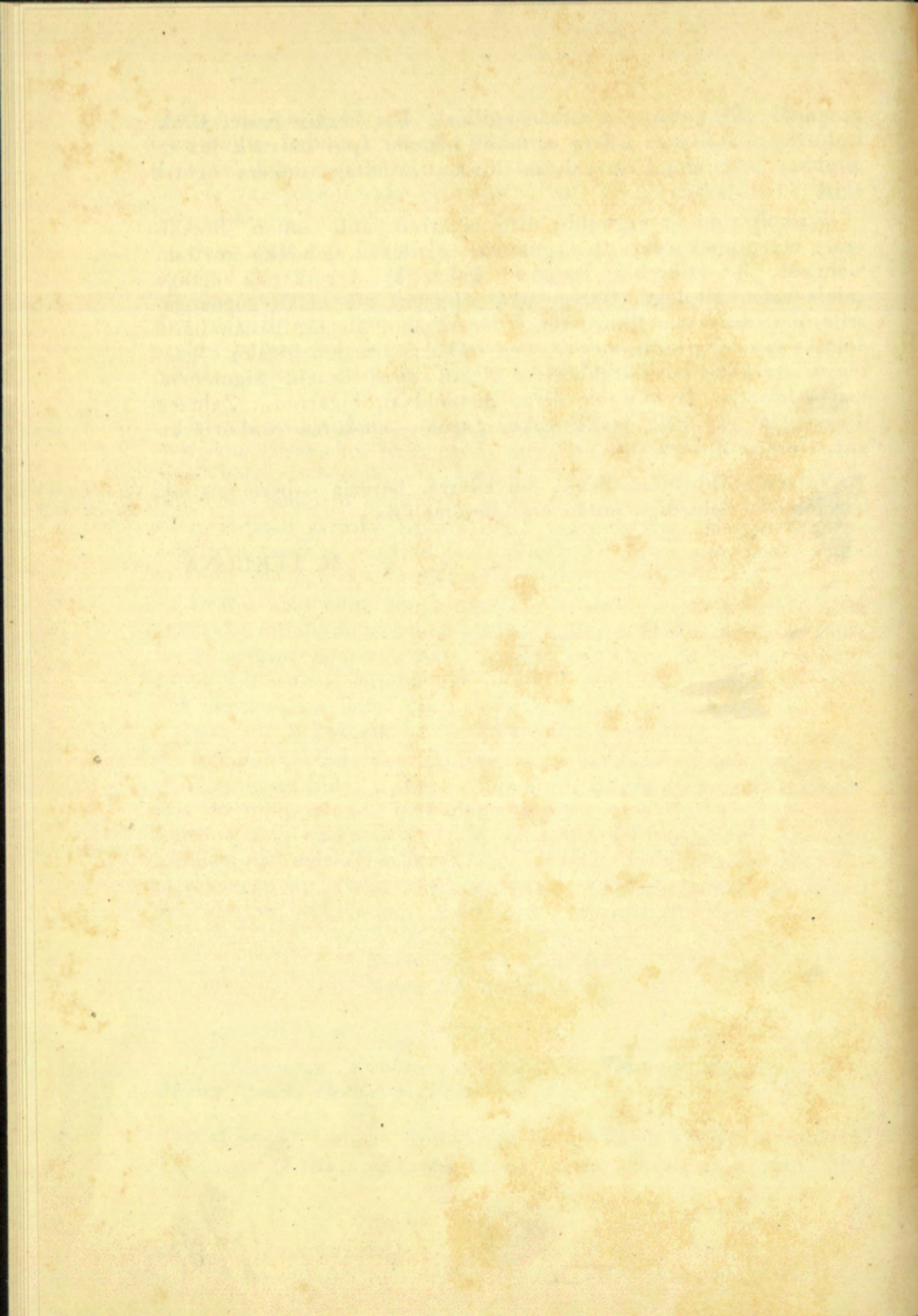
"Abarrak" izeneko ipui-sortak ez du iñork goraipatu bearrik. Lenengoz "Kirikiño" zanak idatzi zituanekero beti izan dira

ezagunak. Bi sorta egin zituan egilleak. Bat bezain beste. Biok, irakurleari "txitxare gaizto egiteko" lakoak. Ipui batzuek bir-argitaldu bear eta, etzezakean Euskaltzaindiak aukera oberik egin.

Euskaltzaindiak argitaldu ditu bigarren aldi ontan. Bizkai-eraz, eta gipuzkoeraz. Ez guztiak, egilleak egindako guztiak. Gaurkoz, sail txiki bat. Bospasei bakarrik. Arrera ona egingo zaiela uste bait-degu. Gabonetako esku-sari eta olako gogoangarritarako, aukerako liburutxoa. Umeentzako, alegia; bañan baita amaika zaar-abarrentzako ere. Len irakurri zituztenentzako —gazteago zirala (giñala) irakurri ta algara gozo eragin zigutenentzat— lenengo. Irakur-zale diran guztientzat, bigarren... Zale ez diranentzat ere bai, irakurtzeko gogoia —cuskeraz irakurtzeko gogoia etorri dakien.

Valverde Inprimatzalleak, lan ederra, berezia —bere guztiak bezelakoa— egin digu ontan ere. Bejondeiola.

M. LEKUONA

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLOIDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR.

por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churruca.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 10 Ptas.

Suscripción anual: 35 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales.
Número suelto: 10 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN